

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาพฤติกรรมด้านจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาจังหวัด เขตการศึกษา 11 ผู้วิจัยได้เรียบเรียงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาจังหวัด เขตการศึกษา 11
2. โครงสร้างระบบบริหารและภารกิจของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
3. จริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียน
 - 3.1 ความหมายของจริยธรรม
 - 3.2 พฤติกรรมทางจริยธรรม
 - 3.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม
4. จรรยาบรรณ
5. ทฤษฎีสันนิษฐานพัฒนาการเกิดจริยธรรม
 - 5.1 ทฤษฎีพัฒนาการจริยธรรมทางจิตสังคม
 - 5.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเกี่ยวกับจริยธรรมของแบนดูรา
 - 5.3 ต้นกำเนิดของพฤติกรรม
 - 5.4 ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม
6. ทฤษฎีการปลูกฝังจริยธรรมของเพียเจต์และโคลเบอร์ก
7. จริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
 - 7.1 ความรับผิดชอบ
 - 7.2 ความซื่อสัตย์
 - 7.3 ความยุติธรรม
 - 7.4 ความเมตตากรุณา
8. การวัดคุณธรรมจริยธรรม

9. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องในการวิจัย

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

10.1 งานวิจัยในประเทศ

10.2 งานวิจัยต่างประเทศ

สภาพทั่วไปของโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด เขตการศึกษา 11

โรงเรียนประถมศึกษา เป็นหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติในมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2523 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติงานด้านธุรการการเงิน ด้านวิชาการ ด้านอาคารสถานที่ ด้านกิจกรรมนักเรียน ด้านบุคลากร และด้านความสัมพันธ์กับชุมชน รับผิดชอบจัดการศึกษาระดับอนุบาล ประถมศึกษาและมีธยมศึกษาตอนต้น และปฏิบัติการอื่นตามที่กฎหมายกำหนดและตามที่คณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอมอบหมาย โดยมีผู้บริหารโรงเรียนมีหน้าที่บังคับบัญชา ควบคุม ดูแล โดยทั่วไป ซึ่งข้าราชการของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติในเขตจังหวัดต่าง ๆ ของเขตการศึกษา 11

โครงสร้างระบบบริหารและภารกิจของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535, หน้า 25-27) มีโครงสร้างการบริหารแบ่งได้เป็น 5 ระดับ คือ ระดับชาติ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับกลุ่มโรงเรียน และระดับโรงเรียน โดยแต่ละระดับมีหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้

1. ระดับชาติ การบริหารการประถมศึกษาในระดับชาติ ได้รวมหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการประถมศึกษาเข้าด้วยกัน แล้วจัดตั้งเป็นสำนักงาน มีฐานะเทียบเท่ากรมในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เรียกว่า สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมและบริหารงานของคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (กปช.) คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ประกอบด้วย กรรมการ จำนวน 31 คน แบ่งเป็น กรรมการโดยตำแหน่ง จำนวน 13 คน กรรมการโดยการแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 คน

กรรมการโดยการเลือกตั้งจากข้าราชการครู สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 12 คน กรรมการโดยการแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 คน กรรมการโดยการเลือกตั้งจากข้าราชการครู สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 12 คน โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ หรือรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการหรือรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมอบหมายเป็นประธานกรรมการ และมีเลขาธิการคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเป็นกรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีอำนาจหน้าที่ คือ กำหนดนโยบายแผนงาน การพิจารณาและจัดสรรงบประมาณ กำหนดมาตรฐานด้านวิชาการ อาคารสถานที่ การสรรหา แต่งตั้งบุคลากร ยับยั้ง และสั่งแก้ไขการกระทำของคณะกรรมการการประถมศึกษาในระดับจังหวัด

2. ระดับจังหวัด การบริหารการประถมศึกษาในระดับจังหวัด มีสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด (สปจ.) เป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการจัดการศึกษาในเขตจังหวัด โดยมีคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด (กปจ.) ควบคุมและบริหารงานภายในจังหวัด ซึ่งขึ้นตรงกับ เลขาธิการคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ คณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด ประกอบด้วย กรรมการ จำนวน 15 คน แบ่งเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง จำนวน 4 คน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่เลือกจากประชาชนในจังหวัด 3 คน กรรมการโดยการเลือกตั้งจากข้าราชการครู สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด จำนวน 6 คน โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดหรือรองผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมายเป็นประธานกรรมการ และมีผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ คือ พิจารณากำหนดนโยบาย การดำเนินงานและแผนพัฒนาการศึกษาของจังหวัดโดยให้สอดคล้องกับท้องถิ่น เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จัดสรรงบประมาณให้กับโรงเรียน พิจารณาจัดตั้ง บริหาร รวม ปรับปรุง เลิกล้มโรงเรียนในระดับจังหวัด พิจารณาแต่งตั้งหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ และผู้บริหารสถานศึกษา พิจารณาความดีความชอบประจำปีของข้าราชการครู

3. ระดับอำเภอหรือกิ่งอำเภอ การบริหารการประถมศึกษาอำเภอหรือกิ่งอำเภอมี สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอหรือกิ่งอำเภอ (สปอ./สปก.) เป็นหน่วยงาน บริหารสังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด และมีคณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอหรือกิ่งอำเภอ (กปอ. หรือ กปก.) ช่วยควบคุม กำกับ บริหารขึ้นตรงต่อผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัด คณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอ ประกอบด้วยคณะกรรมการโดยตำแหน่ง จำนวน 3 คน

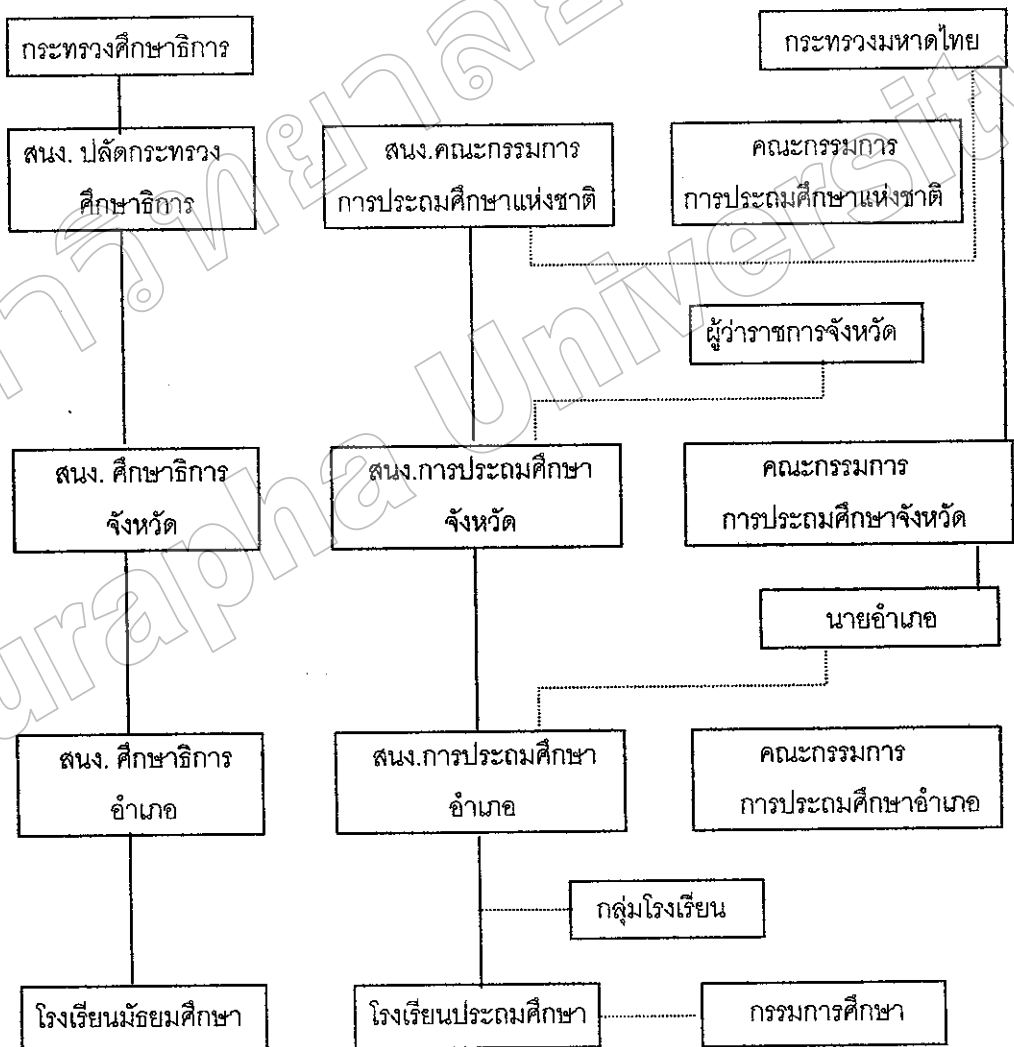
และกรรมการโดยการเลือกตั้งจากข้าราชการครูของกลุ่มโรงเรียนในเขตอำเภอนั้น ๆ เป็นผู้แทน ข้าราชการครูกลุ่มโรงเรียนละ 1 คน โดยมีนายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ เป็นประธานกรรมการและมีหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอเป็นกรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ คือ ประสานงาน การเสนอแนะเสนอข้อมูลต่าง ๆ ทางด้านงบประมาณ บุคลากร อาคารสถานที่ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา ตลอดจนงานอื่นที่จังหวัดมอบหมาย

4. ระดับกลุ่มโรงเรียน ในกลุ่มโรงเรียนหนึ่งมีนักเรียนประถมศึกษาตั้งแต่ 7-10 โรงเรียน รวมกันเข้าเป็นกลุ่มโรงเรียน จำนวนโรงเรียนจะมากหรือน้อยกว่านี้ต้องได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด วิธีการให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และระเบียบ มีสำนักงานที่เป็นศูนย์กลางประสานงานของกลุ่ม เรียกว่า ศูนย์วิชาการ กลุ่มโรงเรียน เป็นคณะกรรมการบริหาร ควบคุมกำกับภายในกลุ่มโรงเรียน ขึ้นตรงต่อหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ คณะกรรมการกลุ่มประกอบด้วยผู้บริหารทุกโรงเรียน ภายในกลุ่มโรงเรียนเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และครูผู้สอนที่ได้รับเลือกตั้งจากครูภายในกลุ่มโรงเรียน จำนวนครึ่งหนึ่งของโรงเรียนภายในกลุ่มโรงเรียนเป็นกรรมการกลุ่ม ถ้ามีเศษให้เพิ่มได้อีกหนึ่งคน กรรมการกลุ่มที่ได้รับเลือกตั้งจากครูผู้สอนจะมีในโรงเรียนเดียวกันเกินหนึ่งคนไม่ได้ ให้คณะกรรมการกลุ่มเลือกกรรมการกลุ่มโดยตำแหน่งคนใดคนหนึ่งเป็นประธาน คณะกรรมการกลุ่มมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- 4.1 พิจารณาให้ความเห็นชอบแผนงานและโครงการของกลุ่มโรงเรียน
- 4.2 กำหนดแนวทางการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาร่วมกันของโรงเรียนภายในกลุ่ม
- 4.3 กำหนดแนวทางเพื่อประสานงานการดำเนินงานด้านวิชาการและจัดกิจกรรมอื่น ๆ ของโรงเรียนในกลุ่มและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 4.4 ให้ความช่วยเหลือการปฏิบัติงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนและโรงเรียนตามแผนงานโครงการของกลุ่มโรงเรียน และตามแนวปฏิบัติอื่น ๆ ที่คณะกรรมการกลุ่มกำหนด
- 4.5 กำหนดหลักเกณฑ์หรือแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับงานในหน้าที่ โดยไม่มีข้อแย้งกับหลักเกณฑ์ ระเบียบ และกฎหมายอื่น ๆ
- 4.6 พิจารณาแต่งตั้งคณะทำงานในการพัฒนาการเรียนการสอนของกลุ่มโรงเรียนตามความจำเป็น
- 4.7 ประเมินและรายงานผลการดำเนินงานของกลุ่มโรงเรียนต่อหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ
- 4.8 ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

5. ระดับโรงเรียน การบริหารงานในโรงเรียน มีผู้บริหารโรงเรียน ได้แก่ ครูใหญ่ หรือ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นผู้บังคับบัญชา ควบคุมและดูแลการปฏิบัติราชการของบุคลากรในโรงเรียน ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุตามจุดหมายของหลักสูตร โดยมีคณะกรรมการศึกษาเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาและให้ความช่วยเหลือขึ้นตรงต่อหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอหรือกิ่งอำเภอ จะเห็นได้ว่าการบริหารการประถมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้แบ่งภารกิจออกเป็นงานต่าง ๆ และได้มีองค์คณะบุคคลเข้ามามีส่วนในการบริหารในแต่ละระดับ ดังภาพที่ 2 (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2526, หน้า 11)

ภาพที่ 2 โครงสร้างและระบบบริหารการประถมศึกษา

จากภาพที่ 2 โครงสร้างและระบบบริหารการประถมศึกษา จะเห็นได้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับระบบบริหารการประถมศึกษาตามรูปแบบการบริหารที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะกรรมการการประถมศึกษา มีหน่วยงานระดับกระทรวงที่เกี่ยวข้องอยู่ 2 ส่วน คือ กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย โดยที่กระทรวงมหาดไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารในฐานะที่มีข้าราชการในสังกัดเข้าเป็นคณะกรรมการในแต่ละระดับอยู่ คือ ในระดับชาติหรือในคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีปลัดกระทรวงมหาดไทยและอธิบดีกรมการปกครองเป็นกรรมการ ระดับจังหวัดมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด และประธาน อ.ก.ค. จังหวัด ระดับอำเภอมีนายอำเภอเป็นประธานกรรมการการประถมศึกษาอำเภอ

ภารกิจของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีภารกิจตามนโยบายแห่งพระราชบัญญัติ คณะกรรมการการประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 นโยบายของรัฐและมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษารวม 3 ระดับ คือ ก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น ตามรายละเอียดดังนี้

1. จัดทำนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้น
2. จัดโรงเรียนประถมศึกษาและจัดบริการทางการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ เพื่อให้เด็กวัยก่อนเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับได้เข้าเรียนอย่างทั่วถึง
3. จัดโรงเรียนประถมศึกษาและจัดบริการทางการศึกษาในรูปแบบอื่น เพื่อให้เด็กวัยก่อนเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับและนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรียนต่อจนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นอย่างทั่วถึง
4. จัดทำงบประมาณและจัดสรรงบประมาณและเงินอื่นที่ใช้ในการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระดับ
5. จัดทำมาตรฐานวิชาการ อาคารสถานที่ สื่อการสอน และค่าใช้จ่ายของโรงเรียน
6. บริหารงบประมาณ ควบคุม ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของหน่วยงานในสังกัด
7. พัฒนาแนวทางการจัดประสบการณ์ระดับก่อนประถมศึกษา และสนับสนุนส่งเสริมการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนในสังกัด
8. ส่งเสริมสนับสนุนให้บริการและพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาในสังกัดทั่วประเทศ

9. พัฒนาคุณภาพทางการศึกษาทั้ง 3 ระดับ ให้บรรลุตามจุดหมายหลักสูตรและ
แนวทางการจัดประสบการณ์ระดับก่อนประถมศึกษา

10. นิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษาทั้งในระดับก่อนประถมศึกษา
ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้น

11. พัฒนาการศึกษาทั้ง 3 ระดับ ให้สอดคล้องกับเปลี่ยนแปลงทางด้าน
การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ

12. รวบรวมข้อมูล วิจัย และส่งเสริมการวิจัยการศึกษาทั้ง 3 ระดับ

ภารกิจและสภาพการจัดการศึกษา ปัจจุบันสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา
ศึกษาแห่งชาติ มีภารกิจในการจัดการศึกษา 3 ระดับ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา
ศึกษาแห่งชาติ, 2537, หน้า 2)

1. จัดการศึกษาในหลักสูตรก่อนประถมศึกษาในหลักสูตรอนุบาลศึกษาเพื่อให้เด็ก
ก่อนวัยเรียนมีความพร้อมในการเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา ตามภารกิจที่กำหนดไว้ในพระราช
บัญญัติคณะกรรมการการประถมศึกษา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

2. จัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ให้แก่เด็กที่อายุอยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ
ทุกคน ได้เข้าเรียน และเรียนจนจบหลักสูตรตามภารกิจที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ
คณะกรรมการการประถมศึกษา พ.ศ. 2523 และพระราชบัญญัติคณะกรรมการการประถมศึกษา
(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

3. จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้แก่เด็กในพื้นที่ที่เรียนจบชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 6 ได้มีโอกาสศึกษาต่อเพิ่มเติมขึ้นตามนโยบายการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็น
12 ปี ของรัฐบาลตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2534

จากภารกิจจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติดังกล่าว
โรงเรียนประถมศึกษาในเขตการศึกษา 11 จึงได้ปฏิบัติตามภารกิจในการจัดการการศึกษาทั้ง 3
ระดับ ให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวกับการ
ศึกษา

จากบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารโรงเรียนระดับต่าง ๆ ผู้บริหาร
โรงเรียนมีงานที่จะต้องปฏิบัติหลายประการ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียน นับตั้งแต่การ
วางแผนในการดำเนินงาน จัดหาทรัพยากรที่นำมาใช้ให้มีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายตาม
แผนที่กำหนดไว้ จึงนับว่าผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบกว้างขวางและ
หนักหนาмаก จึงจะทำให้การปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ และมีประสิทธิภาพจาก

ภาระหน้าที่และความรับผิดชอบต่าง ๆ นี้ บางครั้งต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ยุติธรรม และมีความเมตตากรุณาต่อบุคลากรทุกคนในสถานที่ผู้บริหารรับผิดชอบอยู่

จริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียน

ความหมายของจริยธรรม จริยธรรมมีความหมายกว้าง และมีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ ดังนี้

ดำรง ชลสุข (2533, หน้า 25) ได้กล่าวว่า จริยธรรม คือ แนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม

จริยธรรม คือ หลักคำสอนว่าด้วยความประพฤติเป็นหลักสำหรับให้บุคคลยึดถือในการปฏิบัติตน

จริยธรรม คือ ประมวลกฎหมายความประพฤติ

จริยธรรม คือ ประมวลความประพฤติและความนึกคิดที่พึงงามเหมาะสม เพื่อให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นเป็นสุขในสังคม

จริยธรรม คือ ประมวลความประพฤติและความนึกคิดที่พึงงามเหมาะสม

จริยธรรม คือ กฎเกณฑ์ที่ควรประพฤติหรือธรรมที่ควรปฏิบัติ ศาสนาพุทธ ถือธรรมที่ควรได้แก่ กุศลธรรม

ส่วน บุญมี แท่นแก้ว (2536, หน้า 62) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติซึ่งสอดคล้องกับ เสถียรพงษ์ วรรณปก (2537, หน้า 25-30) ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ความดีงามสิ่งใดที่ควรประพฤติ "จริยธรรม" เป็น "สมุหนาม" (คำเรียกรวม) ของสิ่งใดที่ควรประพฤติทั้งหลาย)

ประกาศรี สีนอำไพ (2535, หน้า 2) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึงหลักความประพฤติที่อบรมกิริยา และปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าคุณธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางการประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ความควรในการประพฤติตน เพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรมและมโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่วน ระวี ภาวิไล (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527, หน้า 353-370) กล่าวไว้ว่า "ตัวจิตนั่นเองเป็นจริยธรรม อยู่ในตัวเพราะเป็นธรรมชาติซึ่งประกอบขึ้นจากลักษณะองค์ประกอบที่เป็นฝ่ายดี ฝ่ายชั่ว และเป็น

พื้นฐานสนับสนุนทั้งดีและชั่ว จริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาหรือพุทธจริยา จึงมีหลักการคือ การลดละจิตชั่ว ทั้งนี้ โดยการแทนที่ด้วยจิตที่ดีงาม ซึ่งเป็นรากฐานนำไปสู่การเกิดขึ้นของจิตที่เหนือดีเหนือชั่ว กล่าวคือ จิตของพระอรหันต์ซึ่งเป็นอุดมคติสูงสุด"

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต, 2538 อ้างถึงใน สิวลี ศิริโล, 2539, หน้า 162) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำได้ทางวินัยจนเกิดความเคยชินขึ้นมา มีพลังใจมีความตั้งใจแน่วแน่ มีความประทับใจ เรื่องจริยธรรมนี้ต้องอาศัยปัญญา ปัญญาอาจเกิดจากศรัทธา เพื่อถือผู้อื่นไปก่อนก็ได้ ในบางครั้งจริยธรรมก็เกิดโทษ เพราะไม่มีปัญญากำกับ ในทางพุทธศาสนาสอนว่า จริยธรรม คือ การนำเอาความรู้ความจริงหรือกฎธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง หรือสังคมก็แล้วแต่

สมบุรณ์ ศาลยาชีวิน (2538 อ้างถึงใน สิวลี ศิริโล, 2539, หน้า 162) กล่าวถึง จริยธรรม ในทวทัศน์ของจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้แก่

1. จริยธรรม คือ เซาว์ปัญญาทางสังคมของบุคคลอันได้แก่ การรับรู้ สิ่งเกิด เข้าใจ สถานการณ์ของสังคม เข้าใจอำนาจของสังคม
2. คือความสามารถในการปรับตัว และควบคุมตนเองในด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสังคม
3. จริยธรรมของบุคคลจะเจริญงอกงามไปพร้อม ๆ กับสติปัญญา
4. จริยธรรมคลุมถึงลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลในสังคม เกิดจากความเจริญทางปัญญาที่งอกงามเพื่อเสริมสร้างสังคม

สาโรช บัวศรี (2523 อ้างถึงใน ชำเลียง วุฒิจันทร์, 2524, หน้า 9-10) ให้ความหมาย จริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม คือแนวทางในการประพฤติตนเพื่ออยู่กันได้อย่างร่มเย็นในสังคม จริยธรรมมีโครงสร้างอย่างน้อย 2 ข้อ คือ ศีลธรรม (moral value) สิ่งที่ดีเว้น สิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ และคุณธรรม (ethical value) สิ่งที่เราควรปฏิบัติซึ่งทั้งสองข้อรวมกัน เรียกว่า จริยธรรม การดำเนินการศึกษาที่จะช่วยให้บรรลุถึงจริยธรรมที่พึงประสงค์ คือ

1. ควรกำหนดนโยบายเป็นพื้นฐานเกี่ยวกับจริยธรรมให้ปฏิบัติ
2. พยายามกำหนดวิธีสอนจริยธรรมตามนโยบายนั้นโดยให้เป็น learning society
3. กำหนดโครงการใหญ่ไว้เป็นพื้นฐาน เช่น โครงการเพื่อกำลัคนที่มีความรู้เกี่ยวกับจริยธรรม

สุวิชัย โกศัลยะวัฒน์ (2539, หน้า 162) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัย ให้อยู่ในครรลองของคุณธรรม

หรือศีลธรรมคุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิต อย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ความควรในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อย และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรมและมโนธรรมที่สร้างความสัมพันธ์อันดี โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538, หน้า 113) ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ดังนี้ จริยธรรม หมายถึง ระบบการทำความดี ละเว้นความชั่ว คำที่ยังให้ความหมายไม่ชัดเจน คือคำว่า “ระบบ” ซึ่งหมายถึง สาเหตุที่บุคคลจะกระทำ หรือผลของการกระทำหรือไม่กระทำนั้น ตลอดจนกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านี้ด้วย

พนัส หันนาคินทร์ (2520, หน้า 44) ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง การประพฤติอันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองเกษมสุขขึ้นในสังคม การที่จะปฏิบัติให้เป็นไปเช่นนั้นได้ ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้จักว่า สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด ดังนั้น การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมจึงต้องประกอบกันทั้งความรู้ลึกทางจิตใจและปฏิบัติทางกายอันสอดคล้องกับความรู้สึกทางจิตใจ

จริยธรรมของครู (teacher's functions) และผู้บริหาร (เสนีย์ มีทรัพย์, 2534, หน้า 233-235) ตามพรรณนะของท่านพุทธทาสภิกขุ

1. ประพฤติตนดีงามสม่ำเสมอ
2. ดำรงชีวิตและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีของชุมชน
3. ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมในด้านศีลธรรม วัฒนธรรม กิจนิสัย สุชนนิสัย และอุปนิสัย
4. นำนักเรียนให้พ้นจากทางเสื่อม
5. ไม่ทำโทษนักเรียนให้เกินกว่าเหตุ
6. เป็นคนตรงต่อเวลา
7. สร้างความก้าวหน้าตามอาชีพตามความสามารถของตน
8. เว้นการกระทำผิดเรื่องชู้สาว
9. รักษาชื่อเสียงและค่านิยมของโรงเรียนและคณะครู
10. ทำงานเป็นหมู่คณะได้ดี
11. ให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนร่วมอาชีพเดียวกัน
12. รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

13. รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง
14. มีอารมณ์ขันแต่ไม่ตลกเหลวไหล
15. แต่งกายเรียบร้อยเสมอ
16. มีระเบียบวินัย
17. มีกิริยาสุภาพอ่อนโยน
18. แสดงกิริยาваจาสุภาพ ใช้ภาษาสุภาพและถูกต้อง
19. วางตนให้เหมาะสมเข้ากับชนทุกชั้น
20. ปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับโอกาสและสถานที่
21. สร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีอันดีระหว่างครูและผู้ปกครอง
22. แนะนำให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
23. ส่งเสริมให้นักเรียนมีความเมตตา กรุณา อดทน ซื่อสัตย์ และสุภาพอ่อนโยน
24. ไม่ให้นักเรียนทำสิ่งที่เป็นความสามารรถและเกินความศรัทธา
25. ปฏิบัติกับนักเรียนให้เหมาะสมกับเพศและวัย
26. ทำหน้าที่การงานด้วยความรวดเร็วและถูกต้อง
27. รู้จักวิพากษ์วิจารณ์เพื่อปรับปรุงการศึกษาและการงานด้วยถ้อยคำที่สุภาพไม่ให้

ผู้อื่นเสียกำลังใจ

28. สร้างชื่อเสียงและเกียรติคุณให้กับตนเอง เพื่อนร่วมงานและสถาบัน
29. หลีกเลี่ยงสิ่งท่ก่อให้เกิดความแตกร้างในหมู่คณะ เช่น ความริษยา และความ

พยายาบทเคียดแค้น

30. ใช้กลวิธีสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้จริง ประกอบด้วยคุณธรรม ซึ่งสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข

จริยธรรม 29 ประการของสังคมไทย (ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ, 2525, หน้า 82-83)

1. ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์
2. ความเมตตากรุณา
3. การไม่โลภและไม่ขโมย
4. ความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่และเสียสละ
5. การไม่ละเมิดชิงรักผู้อื่น
6. การรู้จักความพอดี

7. การไม่พูดปด ไม่บิดเบือน ไม่อำพรางความจริง การไม่ยุยงให้เกิดความแตกแยก และการไม่พูดคำหยาบ

8. การมีสัจจะและความจริงใจ

9. การไม่หลงและเสพสิ่งเสพติดให้โทษ

10. ความเป็นผู้มีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจ รู้ลึกถึคิดชอบชั่วดี

11. ความเป็นผู้มีเหตุผล

12. ความละเอียดและความเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว

13. ความขยันหมั่นเพียร

14. ความอดทนอดกลั้น

15. ความกล้าหาญและความเชื่อมั่นในตนเอง

16. ความกตัญญูกตเวที

17. ความซื่อสัตย์สุจริต

18. การทำใจให้สงบ มีสมาธิ และมีอารมณ์แจ่มใส

19. ความไม่เห็นแก่ตัว

20. ความประณีตละเอียดถี่ถ้วน

21. ความรับผิดชอบ

22. ความมีน้ำใจเป็นธรรม ไม่ลำเอียง

23. ความมีระเบียบวินัยและการตรงต่อเวลา

24. การยอมรับความเปลี่ยนแปลง

25. มารยาทและนิสัยส่วนบุคคลในการกิน นอน ขับถ่าย แต่งกายและสังคมระหว่าง

เพศ

26. มารยาทในการแสดงความเคารพ การขอร้อง การแสดงความขอบคุณ การขอความช่วยเหลือ การปฏิเสธ การแสดงความไม่เห็นแก่ตัว การแสดงความยินดี การแสดงความเสียใจ การเล่น การพักผ่อนหย่อนใจ

27. หลักธรรมสำหรับอยู่ร่วมกัน ได้แก่ ความสามัคคี ความเสียสละ การให้อภัย ความเอื้อเฟื้อ การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ความเห็นอกเห็นใจ

28. ความเป็นผู้มีวัฒนธรรม และปฏิบัติตามประเพณีนิยม

29. ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

พฤติกรรมทางจริยธรรม มวลพฤติกรรมของมนุษย์พิจารณาตามจุดประสงค์ของการศึกษา (taxonomy of education objectives) ซึ่งจัดจำแนกโดยบลูม (Bloom) แบ่งได้เป็น 3 ด้าน คือ

1. พฤติกรรมด้านความรู้ – ความคิด หรือพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain)
2. พฤติกรรมด้านความรู้สึก หรือด้านเจตพิสัย (affective domain)
3. พฤติกรรมด้านความคล่องแคล่วทางกายหรือด้านทักษะพิสัย (psychomotor)

พฤติกรรมทางจริยธรรม จัดเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมด้านความรู้สึก หรือด้านเจตพิสัยที่เจริญถึงระดับสูงสุด คือ ถึงขั้นนิกนิสัย (characterization) ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมทางจริยธรรมเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล อันเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิภาพที่อยู่ภายใต้อิทธิพลขององค์ประกอบหลาย ๆ ประการ ทั้งในตัวบุคคลเอง ได้แก่ ความรู้ ความคิด สติปัญญา และองค์ประกอบภายนอก ได้แก่ การอบรมบ่มนิสัยและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ดังนั้น เราจะพบว่า การที่บุคคลใดจะมีจริยธรรมหรือคุณธรรมสูงต่ำ มิได้ขึ้นอยู่กับว่าเขาเป็นคนฉลาด มีสติปัญญาหรือมีความรู้สูงเพียงประการเดียว หากยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานการอบรมบ่มนิสัยสภาพแวดล้อมทางครอบครัว สภาพแวดล้อมทางสังคมและอื่น ๆ

พฤติกรรมที่เป็นจริยธรรม หรือคุณธรรม มีดังนี้

1. ความเสียสละ เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
2. ความอดทน - อดกลั้น
3. ความซื่อสัตย์
4. ความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา
5. ความมีระเบียบวินัย
6. ความรับผิดชอบ
7. ความกตัญญูกตเวที
8. ความกล้าแสดงออกในทางที่ถูกที่ควร
9. ความประหยัด
10. ความขยันหมั่นเพียร
11. ความเชื่อมั่นในตนเอง
12. ความเมตตากรุณา
13. การใฝ่หาความรู้

14. การรู้จักประมาณตน
15. ความสามัคคี
16. ความยุติธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2522, หน้า 2-5) ได้ให้ความหมาย พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติที่สอดคล้องกับค่านิยมที่สังคมยอมรับว่า เป็นสิ่งที่ดีเหมาะสม หรือลดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ หรือค่านิยมของสังคมนั้น พฤติกรรมทางจริยธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลได้ใช้วิจารณญาณในการพิจารณาเหตุผลและเลือกตัดสินใจในการแสดงหรือลดเว้นการแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ และการกระทำในทางดีและไม่ดีย่อมส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม

นักพฤติกรรมศาสตร์ เชื่อว่าจริยธรรมเป็นลักษณะทางจิตใจและสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมแยกกันไม่ได้ โดยสิ่งแวดล้อมมีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์และประสบการณ์ที่เกิดจากพฤติกรรมมีผลต่อการตัดสินใจแสดงพฤติกรรมครั้งต่อไป (ชัยพร วิชาวุธ, 2521, หน้า 25) นักจิตวิทยาพฤติกรรมถูกกำหนดเงื่อนไขของสิ่งแวดล้อมซึ่งบางอย่างมีอยู่ในธรรมชาติ บางอย่างมนุษย์สร้างขึ้น ในทางศาสนาเมื่อมนุษย์เกิดตณหา คือ ความอยากได้ ก็จะกระทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ทำให้เกิดตณหานั้น

ในสังคมมีพฤติกรรมอยู่ 2 ลักษณะ คือ พฤติกรรมที่พึงปรารถนา พฤติกรรมที่พึงปรารถนาเป็นพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ เป็นพฤติกรรมที่ควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นในบุคคล พฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา เช่น พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นพฤติกรรมที่ทำให้สังคมเดือดร้อน และผลของพฤติกรรมมีผลต่อผู้ประพฤตินี้ไม่มีความสุขเป็นการลงโทษผู้ประพฤตินั้นเอง มีนักจิตวิทยาหลายท่านพยายามที่จะช่วยปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น โดยพยายามศึกษาพฤติกรรมที่เป็นภัยต่อสังคม เช่น แบนดูรา (Bandura, 1965, pp. 310-340) ได้ศึกษาพฤติกรรมพบว่า พฤติกรรมก้าวร้าวเกิดจากการเลียนแบบ มีผลทำให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาห้ามไม่ให้โทรทัศน์ภาพยนตร์ที่แสดงความก้าวร้าวเพราะจะเป็นตัวอย่างได้

ผู้วิจัยมีความเชื่อว่า การสร้างพฤติกรรมที่ดีของผู้บริหารสถานศึกษา จะเป็นพื้นฐานของการเป็นผู้บริหารที่ดีในอนาคต และผู้บริหารที่ดีนั้นควรเป็นผู้มีคุณธรรม มีจริยธรรมตามที่จริยธรรมของครูและผู้บริหารและจริยธรรมของสังคมได้กำหนด และได้ให้ความสำคัญของพฤติกรรมจริยธรรมเป็นอย่างมาก เนื่องจากจะเห็นว่าเป็นการแสดงออกของผู้บริหารที่มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ วิชาชีพการเป็นผู้บริหารโรงเรียน

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม นักจิตวิทยาที่ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมส่วนใหญ่ ยอมรับจริยธรรมของมนุษย์จะมีพัฒนาการขึ้นเป็นลำดับอย่างเห็นได้ชัดจากวัยทารกถึงวัยผู้ใหญ่ แม้ว่ามนุษย์จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมที่แตกต่างกัน แต่นักทฤษฎีทั้งหลายก็ยังเชื่อว่าการพัฒนานี้ในบุคคลต่าง ๆ กัน มีลำดับขั้นตอนเป็นแบบอย่างที่คล้ายคลึงกัน (Key, 1970, pp. 30-31) นอกจากนี้ยังค้นคว้าทางจริยธรรมส่วนมากยังคงลงความเห็นว่า ต้นกำเนิดและแหล่งที่เกิดการพัฒนาทางจริยธรรมนั้นอยู่ที่การเรียนรู้จากสังคมเป็นสำคัญ แต่ก็มีความคิดที่แตกต่างกันออกไปอยู่มาก เป็นเหตุให้เกิดทฤษฎีในด้านนี้มากมาย ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงทฤษฎีต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (psychoanalytic theory) นักจิตวิทยากลุ่มนี้เชื่อว่า จริยธรรมเป็นส่วนเดียวกับมโนธรรม (superego or conscience) จริยธรรมเกิดจากขบวนการบรรทัดฐานของพ่อแม่ผู้เลี้ยงดู ได้แก่การถือตนตามอย่าง (identification) ทำให้เด็กรับเอาบุคลิกภาพ ค่านิยม มาตรฐานจริยธรรมในสังคม เมื่อบุคคลได้รับการปลูกฝังจริยธรรม หากความต้องการของตนไม่สอดคล้องกับสิ่งที่สำคัญต้องการก็จะเกิดความขัดแย้งกันขึ้น และถ้าบุคคลนั้นทำชั่ว เขาก็จะเกิดความละอายใจตนเอง ไม่สบายใจ ซึ่งถือว่าเป็นการลงโทษตนเอง ต่อไปเขาจะไม่ทำชั่วอีกโดยไม่ต้องมีการควบคุมจากบุคคลอื่นภายนอก นั่นคือ เขามีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี หรือมีมโนธรรมนั่นเอง (Freud, 1944, p. 358)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (social learning theory) นักจิตวิทยากลุ่มทฤษฎีนี้เห็นว่าสิ่งแวดล้อมทางสังคม หรือวัฒนธรรมเป็นตัวการในการกำหนดเงื่อนไขทางสังคม (social contingency) ให้แก่เด็กตั้งแต่เกิด โดยนำเอาหลักการเสริมแรงและหลักการเชื่อมโยงมาอธิบายวิธีการ โดยมีความเชื่อเบื้องต้นดังต่อไปนี้ (Skinner, 1971, pp. 101-128)

1. พัฒนาการทางจริยธรรมเกิดจากการเจริญเติบโตของการคล้อยตามกฎเกณฑ์จริยธรรมของสังคมทั้งทางความประพฤติและอารมณ์มากกว่าเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสมอง (cognitive structure change)
2. แรงจูงใจพื้นฐานที่ทำให้เกิดพัฒนาการทางจริยธรรม ทุกจุดมีรากฐานจากความต้องการของชีวภาพหรือความต้องการรางวัลจากสังคมและหลีกเลี่ยงการลงโทษ
3. พัฒนาการทางจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม
4. พื้นฐานทางจริยธรรม (basic moral norm) เกิดขึ้นภายในจิตใจโดยมีสาเหตุจากกฎเกณฑ์วัฒนธรรมภายนอก

163861

๑
๗๗.๑๐๑
๗๗.๑๐๑
๑

5. สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการทางจริยธรรมมากเท่าใด ขึ้นกับปริมาณของรางวัล การลงโทษ การห้ามและการเห็นแบบอย่างของพ่อแม่และบุคคลอื่นซึ่งเป็นตัวแทนของสังคม (socializing agent)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางพุทธิปัญญา (cognitive development theory) แนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่มนี้เห็นว่าลักษณะของสติปัญญามีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีความเชื่อเบื้องต้นดังนี้ (Kohlberg, 1964, p. 48)

1. การพัฒนาทางจริยธรรมมีโครงสร้างพื้นฐานทางพุทธิปัญญา (cognitive) และมีส่วนประกอบทางการเลือกใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
2. แรงจูงใจเบื้องต้นเกี่ยวกับจริยธรรม คือ แรงจูงใจเกี่ยวกับการยอมรับ (acceptance) การมีความสามารถ (competence) การเคารพตนเองหรือการเข้าใจตนเองอย่างถ่องแท้ (self-esteem or self actualization)
3. ลักษณะสำคัญของพัฒนาการทางจริยธรรม คือ พัฒนาการที่เป็นสากล มีขั้นตอนเหมือนกันทุกวัฒนธรรม เพราะในทุกวัฒนธรรมมีการปฏิสัมพันธ์กันในทุกสังคม มีการสวมบทบาท (role taking) และมีความขัดแย้งในสังคมซึ่งต้องการการบูรณาการทางจริยธรรม (moral integration) เช่นเดียวกัน
4. กฎและเกณฑ์ปกติเบื้องต้นของจริยธรรมเกิดประสบการณ์ที่ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าเกิดจากการสร้างกฎเกณฑ์ภายในตนเอง จึงไม่นิยมขั้นพัฒนาการภายในแต่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตน (self) กับคนอื่น
5. สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการทางจริยธรรม พิจารณาจากคุณภาพและขอบเขตต่าง ๆ ไปของสิ่งเร้าทางพุทธิปัญญาและสังคมตลอดช่วงของการพัฒนาการของเด็กมากกว่าเกิดจากประสบการณ์เฉพาะอย่างจากพ่อแม่หรือประสบการณ์ที่ได้จากวินัย การลงโทษ หรือรางวัล

นักจิตวิทยาที่สนใจศึกษาในแนวทฤษฎีพัฒนาการทางพุทธิปัญญา คือ จอง เพียเจท์ (Jean Piaget) และลอเรนซ์ คอลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg)

จรรยาบรรณ

ความหมายของ “จรรยาบรรณ” จรรยาบรรณ คือ เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคนให้มีคุณธรรมและจริยธรรม จรรยาบรรณเป็นกฎเกณฑ์ที่นำความประพฤติไปสู่เป้าหมาย คือ ความดีงามในวิชาชีพของแต่ละอาชีพ (วิจิตร ศรีสะอ้าน, 2527, หน้า 22-25)

จรรยาบรรณจึงเสมือนข้อตกลงที่คนประพฤติร่วมกันในวิชาชีพนั้น ๆ เช่น จรรยาบรรณวิชาชีพครู จรรยาบรรณตำรวจ จรรยาบรรณแพทย์ จรรยาบรรณผู้ประกอบการอาชีพอุตสาหกรรม เป็นต้น

องค์ประกอบของวิชาชีพ ต้องประกอบไปด้วย

1. มีวิชาความรู้
2. มีจรรยาบรรณ
3. มีการคัดเลือกคนเข้าทำงานในอาชีพ
4. มีสมาคมในวิชาชีพคอยควบคุม กำกับ ดูแล เช่น สำนักงาน ก.พ. สำนักงาน ก.ค. และ แพทยสภา

จุดมุ่งหมายของจรรยาบรรณ มีดังนี้

1. ทำให้คนที่อยู่ในวิชาชีพนั้น ๆ มีประสิทธิภาพ คือ ให้เป็นคนเก่ง
2. ให้เกิดความเป็นธรรมในการให้บริการในวิชาชีพ คือ ให้เป็นคนดี
3. ให้ผู้อยู่ในวิชาชีพมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี

ความสำคัญของจรรยาบรรณ ในการประกอบอาชีพครู ซึ่งถือว่าเป็นวิชาชีพชั้นสูง เพราะมีลักษณะตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพที่มุ่งบริการผู้อื่นมากกว่า หรือผลประโยชน์จากผู้รับบริการ สอดคล้องกับ วิจิตร ศรีสะอ้าน (2527, หน้า 22-25) กล่าวถึงวิชาชีพครูในฐานะเป็นวิชาชีพชั้นสูงสาขาหนึ่ง และวิชาชีพครูมีคุณลักษณะสอดคล้องเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพดังนี้

1. วิชาชีพครู เป็นวิชาชีพที่มีลักษณะให้บริการแก่สังคมเฉพาะเจาะจง และจำเป็นที่จะต้องมี เพราะเป็นแหล่งกำเนิดของวิชาชีพอื่น ๆ เช่น แพทย์ วิศวกร นักบัญชี นักกฎหมาย ฯลฯ เพราะถ้าไม่มีวิชาชีพครูแล้ว การพัฒนาคนให้ออกไปประกอบอาชีพต่าง ๆ ย่อมไม่มี จะเห็นได้ว่า บริการที่วิชาชีพครูให้แก่สังคมเป็นบริการที่จำเป็น มีลักษณะเฉพาะเจาะจง ไม่ซ้ำซ้อนกับวิชาชีพอื่น ๆ เป็นพื้นฐานและเป็นผู้สร้างวิชาชีพอื่น ๆ ด้วย

2. วิชาชีพครูต้องใช้วิชาชีพแห่งปัญญาในการให้บริการ เพราะการสอนเป็นเรื่องของการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์จากครูไปสู่ศิษย์ ดังนั้น ผู้ถ่ายทอดจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความคิด มีหลักการ ประสบการณ์ การที่ครูมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความรู้ที่จะถ่ายทอด เพื่อทำให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ปรารถนา เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่จะต้องอาศัยการวินิจฉัย ไตร่ตรองด้วยวิธีแห่งปัญญา จึงจะสามารถให้บริการได้ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

3. ผู้มีวิชาชีพครู จำเป็นต้องได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นผู้ที่มีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่จะสอนอย่างลึกซึ้ง มีความรู้กว้างที่จะเข้าใจตนเอง ผู้อื่นและสังคม สิ่งแวดล้อม หรือรู้หลักการและวิธี

การ รวมทั้งสามารถประยุกต์ความรู้ไปสู่การปฏิบัติวิชาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระยะเวลาที่จะศึกษาเพื่อเตรียมตัวเป็นครู จะต้องใช้ระยะเวลายาวนานพอสมควร

4. วิชาชีพครู เป็นวิชาชีพชั้นสูงที่สมาชิกมีความเป็นอิสระและมีเสรีภาพทางวิชาการในการให้บริการตามมาตรฐานของวิชาชีพอยู่ไม่น้อยกว่าวิชาชีพอื่น ๆ

5. วิชาชีพครู เป็นวิชาชีพที่มุ่งบริการแก่ผู้อื่นมากกว่าการหาประโยชน์จากผู้รับบริการ จึงต้องเป็นวิชาชีพที่มีจรรยาบรรณเป็นแนวทางการปฏิบัติวิชาชีพเช่นเดียวกับวิชาชีพอื่น ๆ ที่มีลักษณะอย่างเดียวกัน

6. วิชาชีพครู มีสถาบันวิชาชีพเป็นแหล่งกลางในการสร้างสรรค์จริยบรรณมาตรฐานของวิชาชีพ และเป็นแหล่งกลางในการสร้างเสริมความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกับวิชาชีพ ซึ่งได้แก่ “คุรุสภา”

จรรยาสำหรับผู้บริหาร

1. ชาบซึ่งถึงนโยบาย อำนาจหน้าที่ของหน่วยงานที่ตนรับผิดชอบ มีแผนการดำเนินงาน เอาใจใส่ปรับปรุงหน่วยงานให้ทันสมัยอยู่เสมอ
2. ศึกษาหาความรู้ ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ
3. เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีพรหมวิหารธรรม
4. เป็นผู้มีความคิดริเริ่ม สนับสนุนผู้ใต้บังคับบัญชาให้มีความคิดริเริ่ม
5. ขยันขันแข็งในการทำงาน อุทิศเวลาให้แก่หน้าที่การงาน เป็นผู้สั่งที่ดี

ทฤษฎีสนับสนุนพัฒนาการเกิดจริยธรรม

นักจิตวิทยาหลายกลุ่มได้ตั้งทฤษฎี กล่าวอ้างถึงการเกิดจริยธรรม หรือพัฒนาการทางจริยธรรมไว้เพื่อเป็นการสนับสนุนพื้นฐานการเกิดจริยธรรม ประภาศรี สีหอำไพ (2531, หน้า 28) ได้แบ่งทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ออกเป็น 3 แนวทางใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (psychoanalytic theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า จริยธรรมกับมโนธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์อยู่ในสังคมกลุ่มใดก็จะเรียนรู้ความรับผิดชอบต่อชีวิตจากสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้น จนมีลักษณะพิเศษของแต่ละสังคมที่เรียกว่า เอกลักษณะ เป็นกฎเกณฑ์ที่ทำให้ประพฤติปฏิบัติตามข้อกำหนดโดยอัตโนมัติ คนที่ทำชั่วแล้วรู้สึกสำนึกบาป ถือว่าได้รับการลงโทษด้วยตนเอง เมื่อสำนึกแล้วพึงละเว้นไม่กระทำอีก โดยไม่ต้องมีสิ่งควบคุมจากภายนอก เป็นการสร้างมโนธรรมขึ้นมา โดยไม่จำเป็นต้องสนใจองค์ประกอบของลำดับขั้นพัฒนาทางจริยธรรม

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (social learning theory) กล่าวถึงการเกิดจริยธรรมว่าเป็นกระบวนการทางสังคมประกิต (socialization) โดยการซึมซาบบทบาทต่าง ๆ จากสังคมที่เติบโตมารับเอาหลักการเรียนรู้คือ การสังเกต เลียนแบบจากผู้ใกล้ชิดเพื่อแรงจูงใจ คือ เป็นที่ยอมรับในกลุ่มพวกเดียวกันกับกลุ่มต้นแบบเพื่อเป็นพวกเดียวกัน

3. ทฤษฎีพัฒนาพัฒนาการทางสติปัญญา (cognitive development theory) จริยธรรมเกิดจากแรงจูงใจในการปฏิบัติตนให้สัมพันธ์กับสังคม การพัฒนาดังกล่าวจึงต้องอาศัยการพิจารณาเหตุผลเชิงจริยธรรมตามระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคล ซึ่งมีวุฒิภาวะสูงขึ้น การรับรู้จริยธรรมที่พัฒนาขึ้นตามลำดับ

ฟรอยด์ (Fraud, 1940) เชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กเริ่มจากช่วงเวลาที่เด็กกำลังพัฒนาอีโก้ ในช่วงนี้เป็นช่วงที่เด็กต้องการพึ่งพาพ่อแม่เป็นอันมาก ต้องการความรักจากพ่อแม่และบางครั้งเด็กจะทำตนแตกต่างไปจากที่พ่อแม่ต้องการก็มี ทำให้พ่อแม่บางคนเกิดความไม่พอใจ ทำให้เด็กเกรงว่าตนจะสูญเสียความรักจากพ่อแม่ไป จึงหันมาทำดีตามอย่างใหม่ (identify) เมื่อเด็กรับเอาบุคลิกลักษณะบางอย่างของพ่อแม่มาเป็นของตน การกระทำตนตามอย่างประเพณีนี้ เรียกว่า การกระทำตนตามอย่างโดยกลัวว่าจะสูญเสียความรัก (analytic identification)

กิริติ บุญเจือ (2534, หน้า 47) กล่าวถึงมาตรการจริยธรรมในแนวของฟรอยด์ไว้ดังนี้ มาตรการจริยธรรมของมนุษย์จะประเสริฐขึ้นก็ด้วยการปรับปรุงการใช้เหตุผลหรือสมรรถภาพของอีโก้ให้สูงขึ้นเรื่อยไป การใช้เหตุผลจะมีประสิทธิภาพมากขึ้นก็โดยการเรียนรู้โครงสร้างและความต้องการขององค์ประกอบของจิต เมื่อรู้แล้วก็ยอมรับสภาพเสียโดยดี พร้อมทั้งหาวิธีตอบสนองให้เกิดผลดีที่สุดแก่ตัวมันเองหากปฏิบัติได้เช่นนี้ สภาพจิตใจของมนุษย์จะสูงขึ้นเรื่อย ๆ

ทฤษฎีพัฒนาการจริยธรรมทางจิตสังคม (psychosocial development) อีริกสัน (Ericson, 1987 อ้างถึงใน จารึก ถึงลาภ, 2528) มีแนวคิดพื้นฐานเรื่องจิตใต้สำนึกคล้ายกับของฟรอยด์ กล่าวคือ เขาอธิบายว่าแรงผลักดันของพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดจริยธรรม เกิดจากสัญชาตญาณที่อยู่ในจิต แต่อีริกสันอธิบายว่า บุคลิกภาพของบุคคลนอกจากจะเกิดแรงผลักดันของแรงขับทางเพศแล้ว ยังขึ้นอยู่กับตัวแปรทางสังคมด้วย เช่น การเลี้ยงดู เป็นต้น ดังนั้นอีริกสันจึงพัฒนาทฤษฎีที่เกี่ยวกับบุคลิกภาพขึ้นใหม่ เรียกว่า ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคม (psychosocial development)

ทฤษฎีอีริกสันได้อธิบายพัฒนาการด้านบุคลิกภาพของมนุษย์ที่มีผลต่อจริยธรรมตั้งแต่วัยทารกถึงวัยรุ่นออกเป็น 8 ขั้นตอน คือ

1. พัฒนาการไว้วางใจกับความไม่ไว้วางใจ (basic trust V.S. mistrust) ระยะเวลาเป็นระยะของความไว้วางใจ การเลี้ยงดูที่ดีพอและเพียงพอ ทำให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในสภาพแวดล้อม แต่ถ้าได้รับการเลี้ยงดูไม่ดี ก็จะทำให้เด็กเป็นคนขี้กลัว หรือระแวงในสภาพแวดล้อมได้
2. ขึ้นความเป็นตัวของตัวเองกับความอายและความสงสัย (autonomy shame V.S. doubt) ระยะเวลาเด็กพยายามดิ้นรนที่จะเป็นของตัวเอง โดยการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงความเป็นตัวของตัวเอง ระยะเวลาพ่อแม่เข้มงวดเกินไป โดยไม่ยอมให้เด็กเป็นของตัวเองก็จะทำให้เกิดความละอายและความสงสัยในการควบคุมตนเอง
3. ขึ้นพัฒนาความคิดริเริ่มกับความรู้สึกผิด (initiative V.S. guilt) เป็นระยะที่เด็กเกิดความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในสภาพสังคม ถ้าเด็กไม่มีอิสระในการค้นหา ก็จะทำให้เด็กเกิดความไม่สบายใจเกี่ยวกับเรื่องที่ไม่สามารถจะเรียนรู้ได้ซึ่งจะเป็นผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจของเด็ก
4. ขึ้นพัฒนาความขยันขันแข็งกับความรู้สึกด้อย (industry V.S. feeling of inferiority) เป็นระยะที่เด็กต้องการกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุซึ่งความสำเร็จ ดังนั้น เด็กในระยะนี้จะพยายามแข่งขันเพื่อให้ประสบความสำเร็จ ถ้าการแข่งขันนั้นเกิดความล้มเหลวก็จะทำให้เด็กมีปมด้อย และเกิดความท้อถอยที่จะทำในสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในอนาคต
5. ขึ้นพัฒนาความมีเอกลักษณ์กับความรู้สึกสับสน (identity V.S. identity confusion) เด็กชั้นนี้คือ เด็กวัยรุ่น ซึ่งพยายามเรียนรู้หน้าที่และความต้องการของตนเองในสังคม ถ้าการเรียนรู้ตัวเองประสบความล้มเหลว เด็กจะเกิดความสับสนเกี่ยวกับหน้าที่และความต้องการของตนเองที่แท้จริงและจะเป็นผลต่อบุคลิกภาพของเด็ก โดยจะทำให้เด็กเกิดความสับสนและมีพฤติกรรมที่มีปัญหา
6. ขึ้นพัฒนาความรักใคร่ใกล้ชิดกับความรู้สึกโดดเดี่ยว (intimacy V.S. isolation) ผู้มีบุคลิกภาพอยู่ในขั้นนี้คือ ผู้ใหญ่ตอนต้น ซึ่งจะมีความรู้สึกรักใคร่ชอบพอกับเพศตรงข้ามอย่างผู้ใหญ่ ถ้าใครไม่มีความรักแบบนี้ ก็จะเป็นผลให้เกิดการแยกตัวจากกลุ่มเพื่อนและสังคม
7. ขึ้นพัฒนาความมั่นคงเป็นหลักให้ผู้อื่นได้รับความศรัทธา (generality V.S. self absorption) ระยะเวลาอยู่ในวัยกลางคน งานที่สำคัญคือ การเป็นพ่อแม่ที่ดี เลี้ยงลูกเติบโตในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าบุคคลใดไม่สามารถเป็นพ่อแม่ที่ดีได้ ก็จะเกิดความรู้สึกไม่มีความสุข และรู้สึกผิดต่อการกระทำของตนตลอดเวลา

8. ขั้นพัฒนาความภาคภูมิใจกับความสิ้นหวัง (integrity V.S. despair) ระยะนี้เป็นระยะของวัยชราซึ่งเป็นระยะที่บุคคลจะมองย้อนกลับไปยังสิ่งที่ได้กระทำมาในอดีต โดยสิ่งที่ได้ทำมาในอดีตเป็นสิ่งที่ดีงาม บุคคลก็มีความสุข แต่ถ้าสิ่งที่ได้ทำมาในอดีตเป็นสิ่งที่ไม่ดีงาม บุคคลก็จะเกิดความขมขื่น เกิดความเสียดายในชีวิตเพราะไม่สามารถกลับไปทำใหม่ได้

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเกี่ยวกับจริยธรรมของแบนดูรา ทฤษฎีปัญญาทางสังคม (social cognitive theory) ของ แบนดูรา (Bandura, 1986) ถือว่าจริยธรรมเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจกระทำและกำกับการกระทำของคน กฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้นนี้ บางส่วนบุคคลอาจยึดถือเป็นกฎเกณฑ์ในใจของตนเอง นอกจากนี้บุคคลอาจสร้างกฎเกณฑ์บางอย่างขึ้นมาด้วยตนเอง ที่ไม่เหมือนอย่างเด่นชัดกับกฎเกณฑ์ของสังคม กฎเกณฑ์ที่บุคคลยึดถือปฏิบัติในใจของตนนี้ เป็นกฎเกณฑ์ที่กำกับการกระทำของเขาได้มากกว่ากฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้น แต่บุคคลไม่ได้ยึดถือมาปฏิบัติ

ในทฤษฎีของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา พฤติกรรมจริยธรรมถือว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของพฤติกรรมทางสังคมเท่านั้น ดังนั้น การเรียนรู้การปฏิบัติ การตัดสินใจ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมก็เกิดขึ้น โดยอาศัยกระบวนการที่มนุษย์ใช้ในการเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมอื่น ๆ ในการพิจารณาและตีความเรื่องจริยธรรมตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมอาจแยกประเด็นหลักในการพิจารณาออกเป็น 2 ประเด็น คือ ต้นกำเนิดของพฤติกรรมและตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม

ต้นกำเนิดของพฤติกรรม ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมระบุว่า พฤติกรรมส่วนมากของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้และการเรียนรู้มีอยู่ 2 รูปแบบ คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง หรือการเรียนรู้จากผลกรรมและการเรียนรู้จากการสังเกต

1. การเรียนรู้จากผลกรรม เป็นการเรียนรู้ที่บุคคลกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง แล้วเรียนรู้ผลกรรมที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง เช่น ทารกอาจมีประสบการณ์ว่า เมื่อตนหัวแล้วส่งเสียงร้องออกมา แม่หันมมาให้ดู หากทารกมีประสบการณ์นี้หลายครั้ง และผลกรรมที่ตามมาคือแม่หันมมาให้ดู ทารกก็สามารถเรียนรู้ได้ว่าการส่งเสียงร้องเป็นสัญญาณให้แม่หันมมาให้ดูได้

ดังนั้น ผลกรรมที่เกิดขึ้นจากการกระทำมีผลต่อมนุษย์ถึง 3 ด้าน คือ ด้านการให้ข้อมูล การจูงใจ และด้านการเสริมแรง

1.1 ด้านการให้ข้อมูล ผลกรรมที่เกิดขึ้นจากการกระทำให้ข้อมูลกับมนุษย์ได้ การกระทำได้นำไปสู่ผลกรรมในทางบวก เช่น การได้รับคำชม การได้รับรางวัล หรือทำให้ตนสบายใจ นอกจากนี้ก็ให้ข้อมูลว่า การกระทำได้นำไปสู่ผลกรรมในทางลบ เช่น การถูกตำหนิ การถูกลงโทษ

หรือทำให้ตนไม่สบายใจ เนื่องจากมนุษย์มีความคิดและความจำ มนุษย์ก็สามารถจำข้อมูลผล
กรรมจากการกระทำหนึ่ง ๆ ไว้สำหรับพิจารณาในอนาคตว่า ตนสมควรหรือไม่ควรทำพฤติกรรมนั้น
อีก

1.2 ด้านการจูงใจ ผลกรรมที่เกิดขึ้นจากการกระทำที่มีความหมายสำหรับมนุษย์
ในฐานะเป็นตัวจูงใจในทางบวกหรือทางลบ ผลกรรมใดที่เป็นที่พึงปรารถนาของผู้กระทำมาก
ผลกรรมนั้นก็จะมีการจูงใจทางบวกสูง ผลกรรมใดที่มนุษย์ไม่พึงพอใจผลกรรมนั้นจะมีการ
จูงใจทางลบสูงการจดจำผลกรรมต่าง ๆ ได้กระทำให้ผลกรรมที่เกิดขึ้นมาก่อนแล้วกลายเป็นตัว
จูงใจให้มนุษย์พยายามทำหรือหลีกเลี่ยงการกระทำเช่นนั้นอีก

1.3 ด้านการเสริมแรง ผลกรรมที่เกิดขึ้นจากการกระทำเป็นประสบการณ์ตรงที่ทำให้
ให้ผู้กระทำทราบ หรือเป็นการยืนยันความคาดหวังที่มีมาก่อนว่า การกระทำใดก่อให้เกิดผลกรรม
ทางบวก หรือการเสริมแรง และการกระทำก่อให้เกิดผลกรรมทางลบ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม
เห็นว่า การเสริมแรงที่มีประสิทธิภาพของมนุษย์คือ การเสริมแรงที่เกิดขึ้นโดยมนุษย์รู้ตัวว่า การ
กระทำใดของตนนำไปสู่การเสริมแรงโดยทฤษฎีนี้ การเสริมแรงในมนุษย์จึงเกิดขึ้น โดยผ่านระบบ
การให้ข้อมูลและแรงจูงใจ มากกว่าจะเกิดขึ้นในลักษณะแบบกลไกที่ตัวเสริมแรง ไปเสริมแรง
พฤติกรรมมนุษย์โดยตรงโดยผู้ถูกเสริมแรงไม่รู้ตัว ซึ่งทฤษฎีหลังนี้ กลุ่มนักจิตวิทยาพฤติกรรม
นิยมสุดโต่งยึดถือกันมาก

2. การเรียนรู้จากการสังเกต เกิดขึ้นจากการสังเกตตัวแบบ (model) ว่าตัวแบบอะไร
ทำอย่างไร มีกฎเกณฑ์อย่างไรเมื่อสังเกตได้แล้ว ผู้สังเกตมีความคิดว่า ตนสามารถทำพฤติกรรม
ใหม่ได้อย่างไรในเวลาข้างหน้า มนุษย์ก็สามารถระลึกแบบแผนพฤติกรรมออกมากระทำได้ การ
เรียนรู้จากการสังเกตจำเป็นต้องมีกระบวนการและยังสามารถแบ่งแยกประเภทของตัวแบบออก
เป็นประเภทหลักได้ 3 ประเภท คือ

2.1 กระบวนการในการเรียนรู้จากการสังเกต ได้แก่ กระบวนการใส่ใจ เป็นความ
จำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับการสังเกตพฤติกรรมใดที่ผู้สังเกตใส่ใจ เขาจะมีโอกาสจดจำพฤติกรรมนั้น
ได้มากกว่าต่อมา คือ กระบวนการเก็บจำ สามารถเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบแล้วเก็บจำการ
กระทำของตัวแบบจนสามารถระลึกถึงแบบแผนของพฤติกรรมเพื่อแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมได้
แม้เวลาจะผ่านไปแล้วยังน้อยเพียงใด ต่อไปคือ กระบวนการกระทำทางร่างกาย โดยผู้สังเกต
แปรผลจากการเก็บจำออกมาเป็นการกระทำโดยอาศัยการจัดระบบพฤติกรรมส่วนย่อยเพื่อแสดง
ตามตัวแบบ ผู้สังเกตที่จะทำตามตัวแบบได้ดีต้องมีความสามารถทางกายที่จะทำตามตัวแบบได้
และจะต้องมีความสามารถในการทำพฤติกรรมส่วนย่อยต่าง ๆ ได้ด้วย กระบวนการเรียนรู้จากการ

สังเกตอันสุดท้าย คือ กระบวนการจูงใจ โดยการแยกแยะการเรียนรู้กับการกระทำออกจากกัน เพราะมนุษย์มิได้กระทำทุกสิ่งทุกอย่างตามที่ตนได้รู้มา การกระทำใดที่เป็นตัวแบบกระทำแล้วเกิดผลบวก ผลกรรมนั้นจะจูงใจให้ผู้สังเกตทำพฤติกรรมที่ตัวแบบกระทำ การกระทำใดที่กระทำแล้วเกิดผลกรรมทางลบ ย่อมเป็นแรงจูงใจให้ผู้สังเกตงดเว้นกระทำตามตัวแบบด้วย

2.2 ประเภทตัวแบบ

2.2.1 ตัวแบบจริง คือตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมจริงให้ผู้สังเกตเห็นโดยทั่วไป ตัวแบบจริงจะมีอิทธิพลต่อผู้สังเกตมากที่สุด

2.2.2 ตัวแบบสัญลักษณ์ คือตัวแบบรูปภาพ ได้แก่ ตัวแบบในโทรทัศน์ ในภาพยนตร์ หรือในสื่อรูปภาพต่างๆ ในภาวะที่เด็กใช้เวลาในการดูโทรทัศน์กันมาก ตัวแบบอื่น ๆ ที่เคยมีอิทธิพลต่อเด็กยุคก่อน ๆ มาก เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ ก็มีอิทธิพลในการสอนพฤติกรรมทางสังคมให้กับเด็กน้อยลง

2.2.3 คำบอกเล่าหรือสารบันทึก หมายถึง ตัวแบบที่แสดงการกระทำ พฤติกรรมให้ผู้สังเกตโดยการบอกเล่าด้วยคำพูดหรือการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร

ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม

1. ตัวแปรที่เกิดก่อนพฤติกรรม

1.1 การมีตัวแบบ การมีตัวแบบช่วยให้มนุษย์เรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ ได้มากมาย โดยไม่ต้องใช้เวลาชั่วชีวิตกับการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก หรือเรียนรู้จากผลกรรม การที่คนจะทำตามตัวแบบหรือไม่ขึ้นอยู่กับตัวแปรต่าง ๆ ดังนี้

1.1.1 อิทธิพลของตัวแบบ อาจเกิดจากการสอนพฤติกรรมใหม่ให้กับผู้สังเกต เด็กสามารถเรียนรู้พฤติกรรมที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อนได้ ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมในทางลบ หรือพฤติกรรมทางบวก เด็กอาจจะเห็นตัวแบบจากหนังสือพิมพ์หรือโทรทัศน์ เป็นต้น

การสอนกฎเกณฑ์หรือหลักการใหม่ก็เช่นกัน เด็กจะเรียนรู้จากการบอกเล่าของตัวแบบ อีกส่วนหนึ่งเด็กจะเรียนรู้จากการสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบต่าง ๆ แล้วจำลักษณะสำคัญ ๆ มารวมเป็นกฎเกณฑ์หรือหลักการของตนเอง อาทิเช่น แบบแผนในการพูด แนวทางการตัดสินใจ และการใช้เหตุผลทางจริยธรรม และมาตรการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ เป็นต้น

การสอนความคิดพฤติกรรมสร้างสรรค์ เมื่อผู้สังเกตเห็นตัวแบบ ไม่จำเป็นต้องให้ผู้สังเกตมีความคิดหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบราวกับพิมพ์เดียวกันเสมอไป เขาอาจได้ความคิดใหม่หรือพฤติกรรมใหม่ของตัวแบบโดยตรงมาเป็นความคิดและพฤติกรรมสร้างสรรค์ใหม่ก็ได้

1.1.2 ตัวแปรที่มีผลต่อการทำตามแบบ ตัวแปรเหล่านี้ได้แก่ ลักษณะของตัวแบบว่ามีความสามารถสูง ความดึงดูดหรือแนวโน้มให้ผู้สังเกตกระทำตามมากน้อยเพียงใด ขณะเดียวกัน ผู้สังเกตก็มีส่วนด้วย เช่น บางคนขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ขาดความนับถือตนเอง ชอบพึ่งพาผู้อื่น ตัวแปรอันสุดท้ายคือ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตัวแบบ ผู้สังเกตอาจจะเห็นได้ชัด เช่น ตัวแบบที่ทำพฤติกรรมหนึ่ง ๆ แล้วเกิดผลกระทบทางบวกขึ้น ก็มีแนวโน้มให้ผู้สังเกตกระทำตามแบบได้มาก เป็นต้น ในทางตรงกันข้าม ผู้สังเกตย่อมไม่ทำพฤติกรรมตามตัวแบบที่มีผลกระทบทางลบเหล่านี้ เป็นต้น

1.2 การควบคุมพฤติกรรมด้วยปัญญา (cognitive control) เน้นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลกระทบ การเรียนรู้เมื่อเกิดขึ้นจะอยู่ในรูปของความเชื่อ และความคาดหวังที่จะควบคุมหรือกำกับการกระทำของบุคคลในเวลาต่อมา มีตัวแปรอยู่ 3 ตัว คือ

1.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับกฎเกณฑ์เงื่อนไข เป็นความเชื่อว่าการกระทำใดไปสู่อุณหภูมิ ผลกระทบ ความเชื่อเหล่านี้มีอิทธิพลในการควบคุมและกำกับการกระทำของเจ้าตัวของความเชื่อได้มาก ความเชื่อนี้ไม่จำเป็นจะต้องถูกต้องตามสภาพความเป็นจริงเสมอไป ตราบใดที่บุคคลยังมีความเชื่อว่าการกระทำนำไปสู่ผลกระทบหนึ่ง ความเชื่อที่ว่า หากกระทำในสิ่งที่ผิดจริยธรรมแล้ว เทวดาฟ้าดินหรือพระเจ้าจะรู้เห็นแล้วผลที่เกิดขึ้น คือ ความหายนะต่าง ๆ หรือต้องตกนรกในชาติหน้า เป็นต้น

1.2.2 ความคาดหวังเกี่ยวกับความสามารถของตนเองและผลที่จะเกิดขึ้น เมื่อมนุษย์มีความเชื่อเกี่ยวกับกฎเกณฑ์เงื่อนไขแล้ว เขาจะทำตามเงื่อนไขในสถานการณ์หนึ่ง ๆ หรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับความคาดหวัง 2 อย่างคือ ความคาดหวังเกี่ยวกับความสามารถของตนเอง (efficiency expectation) และความคาดหวังเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้น (outcome expectation)

ความคาดหวังเกี่ยวกับความสามารถของตนเองเกิดขึ้นจากการเคยทำพฤติกรรมนั้น ๆ ได้สำเร็จ การได้เห็นคนอื่นทำพฤติกรรม การชักจูงตนเองหรือถูกผู้อื่นชักจูง ให้เชื่อมั่นว่าตนจะทำได้ และความตื่นตัวทางอารมณ์ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมนั้น

ความคาดหวังเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากการได้เห็นผู้อื่นกระทำพฤติกรรมแล้ว มีผลกระทบเกิดตามหลังให้เห็น ส่วนหนึ่งเกิดจากการบอกเล่าและสรวลขบขัน อีกส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรงจากการกระทำพฤติกรรมหนึ่งแล้วมีผลกระทบหนึ่งเกิดขึ้น ผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลกระทบภายนอก เช่น การเสริมแรง หรือการลงโทษ และอีกส่วนหนึ่งอาจเป็นผลกระทบภายในคือ การมีปฏิกิริยาต่อการกระทำของตนเอง

1.3 ระดับของตัวจูงใจ ตัวจูงใจ (incentive) หมายถึง สิ่งหรือสภาวะที่ดึงดูดให้บุคคลกระทำพฤติกรรมหนึ่งเพื่อเข้าหาหรือหลีกเลี่ยงหนึ่งแบบดูราเห็นว่าตัวจูงใจมีประสิทธิภาพเปลี่ยนแปลงไปตามวัย หรือการพัฒนาของคน ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ

1.3.1 ตัวจูงใจที่เป็นการกระตุ้นทางกาย เป็นตัวจูงใจระดับพื้นฐานมีประสิทธิภาพมากในทารก เด็กเล็กตัวจูงใจเหล่านี้ได้แก่ อาหาร การสัมผัส การลงโทษทางกาย เป็นต้น

1.3.2 ตัวจูงใจที่เป็นสัญลักษณ์ เมื่อเด็กโตขึ้นการกระตุ้นทางกายที่เด็กพอใจมักเกิดขึ้นควบคู่กับการแสดงความรู้สึก และการยอมรับจากผู้กระตุ้น ในขณะที่การกระตุ้นทางกายที่เด็กไม่พอใจมักจะเกิดขึ้นควบคู่กับการแสดงความรู้สึกไม่ยอมรับ เมื่อเด็กมีประสบการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการกระตุ้นทางกายกับปฏิกิริยาทางสังคมเสมอ ๆ ปฏิกิริยาทางสังคมเหล่านี้จะกลายเป็นสัญลักษณ์ให้เด็กทำนายได้ว่า ตนทำสิ่งใดจะมีผลกระทบเป็นอย่างไร ในที่สุดปฏิกิริยาทางสังคมจะกลายมาเป็นตัวจูงใจให้กับเด็กได้ตัวจูงใจสัญลักษณ์นี้จึงกลายเป็นตัวจูงใจที่กระตุ้นให้เด็กทำพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นที่ยอมรับของคนใกล้ชิดและหลีกเลี่ยงการกระทำที่ไม่เป็นที่ยอมรับ

1.3.3 ตัวจูงใจที่เป็นสัญญาทางสังคม เมื่อเด็กมีพัฒนาการทางปัญญามากเด็กจะสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลกระทบที่ทิ้งระยะห่างออกมา ความสามารถนี้จะทำให้เด็กได้รู้ว่า ภายใต้เงื่อนไขใดตนทำอะไรแล้วจะได้รับผลอะไร เงื่อนไขเหล่านี้เป็นสัญญาทางสังคม เช่น พ่อให้สัญญากับลูกคนโตว่า ให้คนโตดูแลน้อง ให้ทำการบ้าน เมื่อถึงสุดสัปดาห์พ่อจะพาไปเที่ยว ฯลฯ

1.3.4 ตัวจูงใจที่เป็นการประเมินและการกำกับตนเอง เป็นตัวจูงใจระดับสูงพัฒนาขึ้นจากปฏิกิริยาของผู้คนรอบด้านและการเรียนรู้จากตัวแปรในรูปของมาตรฐานต่าง ๆ ด้านมาตรฐานทางจริยธรรม เด็กมีโอกาสเรียนรู้จากปฏิกิริยาของผู้ใหญ่รอบด้านได้มากกว่า การกระทำใดที่เป็นที่น่าปรารถนา น่าชื่นชมยินดี น่าภาคภูมิใจ และการกระทำใดที่ไม่น่าปรารถนา น่าละอาย และน่าตำหนิ ปฏิกิริยาเหล่านี้มีบ่อยครั้ง เด็กก็สามารถเรียนรู้ที่จะตอบสนองต่อการกระทำต่อตนเองเหมือนกันกับที่ผู้อื่นตอบสนองต่อตนมาแล้ว ในด้านการเรียนรู้จากตัวแบบ เด็กที่ใกล้ชิดกับตัวแบบที่มีมาตรฐานทางจริยธรรมเช่นไร ก็มีโอกาที่จะเรียนรู้รับเอามาตรฐานเช่นนั้นมาเป็นของตัวเองได้มาก ส่วนผู้ใหญ่ส่วนมากนั้นมาตรฐานทางจริยธรรมโดยทั่วไปมักทำสิ่งต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับมาตรฐานทางจริยธรรมโดยทั่วไปมักทำสิ่งต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับมาตรฐานของตนเพื่อว่าตนจะได้เกิดความสบายใจ ซึ่งนับว่าเป็นการเสริมแรงตนเอง และคนส่วนมากมักไม่ทำในสิ่งที่เป็นการ

ละเมิดมาตรฐานของตนเอง เพราะการกระทำเช่นนั้นจะทำให้บุคคลไม่สบายใจ ต่ำหนืดตนเองและลงโทษตนเองได้

2. ตัวแปรที่เกิดหลังพฤติกรรม

2.1 ผลกรรมมาจากภายนอกและผลกรรมจากภายใน มีแหล่งกำเนิดของผลกรรมอยู่ที่ภายนอกและเงื่อนไขการเกิดผลกรรมเป็นไปตามที่กำหนดขึ้น เช่น การสร้างเงื่อนไขว่านักเรียนที่มีความประพฤติดีจะได้รับการประกาศเกียรติคุณ เงื่อนไขเหล่านี้ผู้บริหารโรงเรียนกำหนดขึ้นเอง โดยไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติแต่อย่างใด การจัดเงื่อนไขทำนองนี้ เมื่อผลกรรมไม่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขจัดไว้ ความถี่ในการแสดงพฤติกรรมก็ลดลง

2.1.1 ผลกรรมจากภายใน มีแหล่งผลกรรมอยู่ภายนอกตัวบุคคลและเงื่อนไขเกิดผลกรรมเป็นไปตามธรรมชาติ เช่น การเข้าร่วมหลบฝนทำให้เปียกน้อยลง เป็นต้น หรือผลกรรมที่มีแหล่งกำเนิดของผลกรรมอยู่ภายในตัวบุคคล เงื่อนไขการเกิดเป็นไปตามธรรมชาติ เด็กเล่นมากจะรู้สึกเหนื่อย หรือคนกินอาหารมากจะอึด เป็นต้น เงื่อนไขการเกิดผลกรรมตามที่กำหนดขึ้นเอง เงื่อนไขเหล่านี้มักอยู่ในมาตรฐาน หลักการ หรือกฎเกณฑ์ที่บุคคลใช้กับตนเองและใช้ในการประเมิน กำกับตนเอง ทำให้เขาเกิดความภูมิใจและสบายใจ

2.2 ปฏิบัติการต่อการกระทำของตนเอง ปฏิบัติการต่อการกระทำของตนเอง มีความสำคัญในการกำกับพฤติกรรมของบุคคล โดยแสดงให้เห็นว่า เด็กสามารถพัฒนาปฏิบัติการต่อการกระทำต่อตนเองได้ จากตอบสนองต่อปฏิริยาของครอบครัว และจากตัวแบบแท้จริงแล้ว การพัฒนาปฏิบัติการต่อการกระทำของตนเองขึ้นมาเป็นมาตรฐานในการกำกับและควบคุมพฤติกรรมของตนทั้งสองวิธีข้างต้น ก็เกิดในผู้ใหญ่ได้เช่นกัน เช่น ผู้ใหญ่บางคนอาจไม่เคยมีมาตรฐานของตนเองเกี่ยวกับความซื่อสัตย์อย่างเด่นชัด แต่ครั้งได้มาทำงานใหญ่ มีคนมาเสนอให้ผลประโยชน์เพื่อใช้ตำแหน่งหน้าที่ให้เป็นประโยชน์บางอย่างแก่ผู้เสนอ ผู้ใหญ่คนนี้อาจตัดสินใจไม่ยอมรับผลประโยชน์นั้น แล้วทำงานไปตามหน้าที่ ต่อมาเรื่องเหล่านี้ทราบถึงครอบครัว ก็เกิดการล้อขึ้นว่าผู้ใหญ่คนนี้เป็นคนซื่อสัตย์ การเล้าลื้อได้ย่นเข้าผู้ใหญ่เองก็ทำให้ผู้ใหญ่คนนี้เกิดความสบายใจและความภาคภูมิใจ จนยอมรับคำเล้าลื้อนั้นมาเป็นมาตรฐานของตนเองในเวลาต่อมาได้

(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527, หน้า 237-251) เพียเจท์ (Piaget, 1964) เขาเป็นชาวสวิส ได้ทำการศึกษาและค้นคว้าในเรื่องสติปัญญาเด็กมาเป็นเวลานาน โดยใช้คลินิควีธี กล่าวคือได้ศึกษากับเด็กเป็นจำนวนมาก ผลการศึกษาเหล่านั้น ในที่สุดเขาได้ตั้งทฤษฎีทางสติปัญญาขึ้น (piagot's theory of cognitive development)

เขากล่าวถึงขั้นพัฒนาการทางสติปัญญา โดยแบ่งขั้นตอนออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นเรื่องของโครงสร้างของสติปัญญา แนวคิดพื้นฐานเรื่องนี้ เขากล่าวว่า สติปัญญาเกิดจากความสามารถในการปรับแนวคิดและพฤติกรรม (adaptation) ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และจัดสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตนเอง ในการปรับแนวคิดและพฤติกรรมนี้ มนุษย์ใช้ 2 กระบวนการ คือ กระบวนการดูดซึม (assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้าง (accommodation) การดูดซึมเพื่อรับประสบการณ์ใหม่เปรียบเสมือนอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายดูดซึมแร่ธาตุจากอาหารที่รับประทานเข้าไป ส่วนการปรับโครงสร้างนั้น เป็นการปรับโครงสร้างความคิดเดิมให้สอดคล้องเหมาะสมกับประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับเข้ามา เปรียบเสมือนกระเพาะอาหารต้องปรับให้สามารถย่อยอาหารชนิดใหม่ที่ไม่เคยย่อยมาก่อนได้ ดังนั้น การปรับแนวคิดและพฤติกรรมเหล่านี้ จะทำให้เกิดภาวะสมดุลแล้วเกิดเป็นโครงสร้างทางสติปัญญาขึ้น (cognitive structure) และสติปัญญาจึงเกิดจากการปรับแนวคิดและพฤติกรรมจนเข้าสู่ภาวะสมดุล

ส่วนในการพัฒนาสติปัญญานั้น เพียเจท์ได้ศึกษาเด็กตั้งแต่ในระยะแรกเกิดจนถึงวัยผู้ใหญ่ แล้วสรุปผลการศึกษาว่า สติปัญญาของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่วัยแรกเกิดจนถึงวัยผู้ใหญ่ แบ่งออกเป็น 4 ขั้นดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหวอยู่ในช่วงอายุ 0-2 ปี ในขั้นนี้ สติปัญญาเกิดจากการใช้ประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหวอัตโนมัติ จะเกิดกับเด็กแรกเกิดจนถึงอายุประมาณ 2 ขวบ
2. ขั้นการคิดก่อนเหตุผล เด็กจะใช้ภาษา ใช้สัญลักษณ์แทนวัตถุจริง เด็กเริ่มคิดแบบหยั่งรู้ การคิดเช่นนั้นจะเกิดกับเด็กช่วงอายุ 3-7 ปี
3. ขั้นการคิดแบบเหตุผลเชิงรูปธรรม ขั้นนี้เด็กจะใช้ความคิดแบบตรรกศาสตร์ สามารถแก้ปัญหาในสิ่งที่เป็นรูปธรรม คือ จับต้องได้ มองเห็นได้ เด็กคิดเช่นนั้น จะต้องมีอายุประมาณ 8-11 ปี
4. ขั้นการคิดแบบเหตุผลเชิงนามธรรม ขั้นนี้เด็กจะคิดแบบตรรกศาสตร์คือ แบบนักวิทยาศาสตร์ สามารถแก้ไขปัญหาในสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ คือ คิดจากข้อมูลที่นอกเหนือจากที่เห็นด้วยตา ผู้ที่คิดเช่นนั้น จะเป็นเด็กวัยรุ่นมีอายุตั้งแต่ 11-21 ปี

เพียเจท์สนใจในการศึกษาเรื่องจริยธรรมเด็ก สนใจในการพัฒนาของแก่นสารของจริยธรรมในส่วนที่เป็นการเคารพกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม และส่วนที่มีความยุติธรรมในสังคม โดยเด็กจะพัฒนาจริยธรรมจากการเคารพและยอมทำตามผู้มีอำนาจไปสู่การควบคุม กำกับตนเอง โดยมีปัจจัยหรือตัวแปรอื่น ๆ เกี่ยวข้อง

จากการสัมภาษณ์แบบคลินิก (clinical interview technique) เป็นการสัมภาษณ์โดยละเอียด เพื่อให้ทราบพรศนะของเด็กว่า กฎเกณฑ์เกิดขึ้นได้อย่างไร กฎเกณฑ์จะมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ การทำโทษอย่างไรถือว่ายุติธรรม การกระทำอย่างไรถือเป็นการโกหก รางวัลควรมีการแจกจ่ายให้ผู้เกี่ยวข้องอย่างไร ทำไมการโกงเป็นสิ่งที่ไม่ดี และการไม่เชื่อผู้ใหญ่จะถูกหรือไม่

เพียเจต์ได้สัมภาษณ์เด็กอายุระหว่าง 4-13 ปี โดยเล่าเรื่องให้เด็กฟังสองเรื่อง และเรื่องเป็นคู่เหล่านี้มักเป็นเรื่องที่เด็กทำความผิดอะไรบางอย่างกับจริยธรรมบางอย่างหลังจากนั้นก็ใช้คำถามให้เด็กตอบในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับจริยธรรมตามเรื่องเหล่านั้นถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการศึกษา

คำตอบที่เพียเจต์ได้มาจากเด็กเหล่านั้น ทำให้เขามีความเห็นว่าการพัฒนาทางจริยธรรมที่ครอบคลุมทั้งการเคารพกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคม และการมีพฤติกรรมนั้นมี 2 ขั้น คือ

1. จริยธรรมภายนอก (heteronomous morality) เป็นจริยธรรมตามข้อบังคับ (morality of constraint) หรือ จริยธรรมสังขธรรม (moral realism)
2. จริยธรรมจากภายใน (autonomous morality) เป็นจริยธรรมความร่วมมือ หรือ จริยธรรมในการปฏิบัติต่อกัน (morality of reciprocity) ทั้งสองขั้นนี้มีด้านที่แตกต่างกัน ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2527, หน้า 191-195)

1. ทรรศนะเกี่ยวกับความรับผิดชอบ เพียเจต์พบว่า เด็กอายุประมาณ 7 ขวบ จะตัดสินความผิดในการกระทำโดยพิจารณาความเสียหายที่เกิดขึ้น เช่น ในกรณีเรื่องเด็กทำถ้วยแตก เด็กเล็กจะตัดสินว่า คนทำถ้วยแตก 15 ใบ มีความผิดมากกว่าคนทำแตกใบเดียว กรณีนี้เพียเจต์เรียกว่าตัดสินใจโดยยึดความรับผิดชอบแบบปรนัย (objective responsibility)

ส่วนเด็กโตที่มีอายุประมาณ 9 ปี มักตัดสินใจโดยพิจารณาจากเจตนาของผู้กระทำผิด ดังเช่น เด็กโตจะตัดสินว่า เด็กทำถ้วยแตกใบเดียวมีความผิดมากกว่า เพราะมีเจตนาจะขโมยของกินถ้วยจึงแตก ขณะที่เด็กอีกคนทำถ้วยแตก 15 ใบ โดยไม่เจตนา การตัดสินเช่นนี้เพียเจต์เรียกว่าตัดสินโดยยึดความรับผิดชอบแบบอัตนัย (subjective responsibility)

การที่เด็กเล็กตัดสินความผิดโดยพิจารณาจากผลเสียที่เกิดขึ้นมากกว่าพิจารณาจากเจตนาของผู้กระทำ เพียเจต์เห็นว่ามิใช่เพราะเด็กเล็กไม่ตระหนักถึงเจตนาของผู้กระทำ จริง ๆ แล้วเขาเชื่อว่าเด็กเหล่านั้นตระหนักถึงเจตนาของผู้กระทำเช่นกัน แต่เหตุที่ตัดสินเช่นนี้ เพราะว่า ผลจากการอบรมสั่งสอนเด็ก หากเด็กทำความเสียหายบางสิ่งบางอย่างขึ้น ผู้ใหญ่จะโทษเด็กไปเลย บางทีโทษน้อยขึ้นอยู่กับลักษณะความเสียหาย เช่น ผู้ใหญ่อาจโกรธเด็กที่ทำถ้วยแตก 15 ใบ มากกว่า โกรธเด็กที่ทำถ้วยแตก 1 ใบ โดยไม่พิจารณาให้ชัดเจนถึงเจตนาของผู้กระทำ เป็นต้น

การที่ผู้ใหญ่ทำเช่นนี้ อาจจะถือว่าตนเองได้ทำโทษตามความเสียหายไม่เกี่ยวกับเรื่องจริยธรรม แต่เด็กเหล่านี้ไม่สามารถแยกแยะได้ว่า การถูกทำโทษตามความเสียหายเหล่านี้มันเป็นเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมหรือไม่

2. ทรรศนะเกี่ยวกับความถูกผิด เด็กเล็กมีทรรศนะในเรื่องความถูกผิดอย่างกับสี่ขา กับสีดำ เชื่อว่า ทรรศนะความถูกผิดนั้นเป็นคนละเรื่องกับทรรศนะของตน และยังเชื่อว่าคนอื่น ๆ จะมีทรรศนะเหมือนของตน ที่เป็นเช่นนี้เพราะเด็กมีอายุประมาณ 7 ปี ยังมีการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (egocentricity) นั้นเอง

การยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง เกิดขึ้นกับโลกทางวัตถุและโลกทางจริยธรรม ในกรณีที่เด็กมีทรรศนะขัดกับผู้ใหญ่อย่างชัดเจน เด็กเชื่อว่าทรรศนะของผู้ใหญ่เป็นทรรศนะที่ถูกต้อง ส่วนเด็กโตจะรับรู้ได้ว่า ทรรศนะเกี่ยวกับความผิดถูกนั้นมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไร

3. ทรรศนะเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ เด็กเล็กวัยอายุถึง 7 ขวบ มีทรรศนะว่า กฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว ผู้ใหญ่จะมากำหนดเปลี่ยนแปลงไม่ได้ และจะมีอยู่ตลอดไป หากใครพยายามเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์เกี่ยวกับเด็กวัยนี้ เด็กจะมีความรับรู้กับผู้ใหญ่ผิด ในเด็กวัยโตกว่ามีทรรศนะว่าเป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นโดยการตกลงของผู้เกี่ยวข้อง หากคนต้องการมีความซื่อตรง คนก็ควรเคารพกฎเกณฑ์ แต่เด็กโตก็รู้ว่า กฎเกณฑ์อาจมีการเปลี่ยนแปลงโดยผู้เกี่ยวข้องได้

4. ทรรศนะเรื่องกรรมตามสนอง จงพิจารณาพฤติกรรมของเพียเจท์ที่เล่าเรื่องต่อไปนี้ให้เด็กฟัง ต่อไปนี้

“ครั้งหนึ่ง มีเด็กสองคนเข้าไปขโมยแอปเปิลจากสวน ทันใดนั้น ก็มีตำรวจคนหนึ่งมาถึง เด็กสองคนจึงวิ่งหนี คนหนึ่งถูกจับ อีกคนหนึ่งหนีไปได้ คนนี้ได้ข้ามแม่น้ำสายหนึ่ง พอดีสะพานผุ เด็กตกลงไปในแม่น้ำ”

เมื่อเขาเล่าเรื่องนี้ให้เด็กฟัง แล้วสัมภาษณ์เด็กเช่นกัน ว่าเด็กเหล่านี้มีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างไรบ้าง และถามว่า หากเด็กคนหลังไม่ได้ขโมยแอปเปิล เด็กจะตกลงไปในน้ำหรือไม่?

เขานำเรื่องนี้ไปทดสอบกับเด็ก จำนวน 167 คน อายุระหว่าง 6-12 ปี ปรากฏว่า ผลการตอบในเรื่องกรรมตามสนอง (immanent justice) หากเด็กคนหลังไม่ได้ขโมยแอปเปิล เขาอาจจะไม่ตกลงไปในน้ำ มีร้อยละ ดังนี้

4.1 อายุ 6 ปี มีอัตราร้อยละ 86

4.2 อายุ 7-8 ปี มีอัตราร้อยละ 73

4.3 อายุ 9-10 ปี มีอัตราร้อยละ 54

4.4 อายุ 11-12 ปี มีอัตราร้อยละ 34

ดังนั้น จะเห็นว่า เด็กที่มีอายุถึง 12 ปี ยังมีความเชื่อเรื่องกรรมตามสนองอยู่ สาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กมีความเชื่อเรื่องนี้ ประการแรกก็คือ การสั่งสอนของผู้ใหญ่ที่ขอบสอนเด็กว่า หากเด็กทำไม่ดีแล้วจะมีสิ่งลงโทษ ประการที่สองเด็กเองก็เชื่อว่า สิ่งต่าง ๆ นั้นก็มีชีวิตจิตใจเช่นกัน เมื่อเด็กทำผิดกับสิ่งนั้นก็อาจจะถูกลงโทษเอาก็ได้ และความเชื่อเหล่านั้นจะลดลงเมื่อเด็กโตขึ้น มีประสบการณ์มากขึ้น

5. ทรรศนะเกี่ยวกับการผิดจริยธรรมขึ้นอยู่กับการถูกลงโทษ เด็กเล็กมีแนวโน้มจะตัดสินว่า การกระทำผิดขึ้นอยู่กับการกระทำนั้นถูกลงโทษหรือไม่ หากถูกลงโทษก็ถือว่าการกระทำนั้นผิด แต่ถ้าไม่ถูกลงโทษ ก็ถือว่าการกระทำนั้นไม่ผิด แต่เด็กโตใช้การตัดสินที่เป็นอิสระจากการลงโทษ โดยพิจารณาว่า การกระทำนั้นละเมิดกฎเกณฑ์หรือไม่ หรือการกระทำนั้นเป็นการทำร้ายผู้อื่นหรือไม่

6. ทรรศนะเกี่ยวกับวิธีลงโทษ เด็กเล็กมีความเชื่อเกี่ยวกับการลงโทษที่เหมาะสมว่า ควรเป็นการลงโทษที่รุนแรงให้สาสมกับความผิด (expiatory punishment) ในขณะที่เด็กโตมีความเชื่อเกี่ยวกับการลงโทษที่เหมาะสมว่า ควรเป็นการลงโทษทางสังคม (punishment by reciprocity) เช่น กันผู้กระทำผิดออกไปจากกลุ่ม ให้ผู้ผิดชดใช้สินไหม หรือเพียงแต่ทำให้ผู้กระทำผิดสำนึกได้ว่าทำผิดไปแล้ว

7. ทรรศนะเกี่ยวกับการลงโทษโดยผู้มีอำนาจ เด็กเล็กชอบให้ผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจลงโทษผู้กระทำผิดหรือผู้ก้าวร้าวมากกว่าเด็กโต ส่วนเด็กโตมักชอบการลงโทษโดยที่เด็กนั้นกระทำตอบได้ ผู้กระทำผิดเอง เรียกว่า การลงโทษส่วนตัว (private punishment) ยิ่งเด็กอายุมากจะนิยมการลงโทษแบบส่วนตัวมากขึ้นด้วย ที่เป็นเช่นนี้ เพียเจต์พบว่า เป็นเพราะเรื่องการปฏิบัติต่อกัน ซึ่งเป็นความยุติธรรมสำหรับเด็ก มิใช่เพราะเด็กต้องการแก้แค้นเด็กอื่นเหล่านี้ เป็นต้น

8. ทรรศนะต่อการกระจายทรัพยากร เด็กเล็กมีทรรศนะที่ยอมรับให้ผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจ กระจายทรัพยากรโดยพิจารณาจากการกระทำถูกหรือผิด (retributive justice) ของผู้เกี่ยวข้อง หมายถึง การลงโทษที่รุนแรงให้สาสมกับความผิดกับการที่สังคมลงโทษ ส่วนเด็กโต ไม่ยอมรับการปฏิบัติเช่นนั้น แต่จะนิยมรับการกระจายทรัพยากรด้วยความเท่าเทียมกัน (distributive justice)

ทฤษฎีการปลูกฝังจริยธรรมของเพียเจต์และโคลเบอร์ก

เพียเจต์เป็นต้นความคิดของทฤษฎีพัฒนาจริยธรรม ซึ่งเน้นความสำคัญของสติปัญญา โดยเขาเชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมนั้นขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาเป็นสำคัญ โคลเบอร์กได้รับเอาแนวความคิดของเพียเจต์มาขยายต่อ และทำการศึกษาทฤษฎีของทั้งสองนี้ จึงคล้ายคลึงกัน ณ ที่นี้จึงนำทฤษฎีของทั้งสองมากล่าวไว้พร้อม ๆ กัน โดยจะอธิบายทฤษฎีของ โคลเบอร์กอย่างค่อนข้างละเอียด เพราะการวิจัยนี้ได้ดำเนินการโดยมีพื้นฐานตามแนวทฤษฎีของ โคลเบอร์กเป็นส่วนใหญ่

กระบวนการปลูกฝังจริยธรรมตามทฤษฎีของเพียเจต์และโคลเบอร์กอธิบายได้คล้าย ๆ กันว่า การที่เด็กจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมสูงขึ้นได้นั้น องค์ประกอบที่จำเป็นก็คือสติปัญญา และการคิด เพราะสติปัญญาจะช่วยเด็กสามารถจดจำ พินิจพิเคราะห์เข้าใจกฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ หรือพฤติกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวกับจริยธรรมได้ เมื่อเด็กอายุยังน้อยนั้น สติปัญญาและความสามารถในการคิดยังอยู่ในระดับต่ำ ความสามารถที่จะรับรู้เกี่ยวกับจริยธรรมจึงต่ำ เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้น สมอมีการพัฒนาการสูงขึ้น ความสามารถในสติปัญญา และการคิดก็จะสูงขึ้น ทำให้เด็กสามารถที่จะจดจำ เข้าใจ และรับรู้จริยธรรมที่สูงขึ้น ซึ่งมีความซับซ้อนและยากได้

เพียเจต์พบว่า เด็กมีพัฒนาการทางจริยธรรมแบ่งออกเป็น 3 ขั้น คือ ขั้นก่อนจริยธรรม เป็นขั้นที่เด็กมีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 2 ขวบ ขั้นที่สองเป็นขั้นยึดคำสั่ง คือเด็กจะเชื่อฟังและถือเอา คำสั่งของผู้ใหญ่เป็นหลัก ขั้นที่สามนี้เด็กจะมีอายุระหว่าง 2-8 ปี ขั้นที่สาม คือยึดหลักแห่งตน เด็ก จะคลายความเกรงกลัวอำนาจจากภายนอก ในขณะที่เพียเจต์แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ขั้นดังกล่าว ในทำนองเดียวกัน เพียเจต์ได้แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้น (Spencer, 1970 cited in Piaget, 1964) คือ ขั้นที่ 1 เป็นขั้นที่เรียนรู้ด้วยประสาทสัมผัสและการ เคลื่อนไหว (the period of sensory-motor intelligence) ซึ่งอยู่ในช่วงเด็กแรกเกิดถึงสองปี ขั้นที่ 2 ขั้นการคิดก่อนปฏิบัติ (the period of pre operational thought) เป็นช่วงเด็กอายุ 2-7 ปี ขั้นที่ 3 เป็นขั้นของการคิดแบบรูปธรรม (the period of concrete operations) ของเด็กอายุ 7-11 ปี และ ขั้นที่ 4 คือขั้นปฏิบัติการเชิงระบบ (formal operation) ของเด็กอายุ 14-15 ปีขึ้นไป จะเห็นว่าขั้นตอนพัฒนาการทางสติปัญญาและการคิดและพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์นั้นได้มีหลาย การวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางบวกระหว่าง สติปัญญาและวุฒิภาวะในการตัดสินใจ เชิงจริยธรรม (Lickona, 1976, p. 299 cited Piaget, 1964) และการที่สติปัญญาเข้ามามีส่วน สำคัญ ต่อพัฒนาการของเหตุผลเชิงจริยธรรมก็ยังมีหลักฐานแสดงอย่างชัดเจน โดยการวิจัย ของ เครบส์ (Krebs, 1965 cited Piaget, 1964) ซึ่งพบว่า การตัดสินใจเชิงจริยธรรมของเด็กอนุบาล

กับเด็กเกรด 1 ไม่ต่างกัน เมื่อเด็กมีอายุสมองเท่ากัน การวิจัยของ โบม (Boehm, 1967 cited Lee, 1971) ก็ได้ผลทำนองคล้าย ๆ กันอีก เด็กวัยรุ่นที่เรียนซ้ำ (สมองทึบ) ได้คะแนนระดับเดียวกับเด็กอายุน้อยกว่าที่มีอายุสมองเท่ากัน ในการตัดสินใจเชิงจริยธรรม และ ปริงเกล และกูญ (Pringle & Gooch, 1965 ; Lickona, 1976, p. 230 cited Piaget, 1964) ซึ่งได้ทำการศึกษาก่อนเป็นเวลานาน 4 ปี กับเด็กโดยเริ่มศึกษาตั้งแต่เด็กอายุ 11 ปี จนถึงเด็กอายุ 15 ปี เขาพบว่าสมองเป็นตัวทำนายได้ดีกว่าอายุตามปฏิทินในความคิดเกี่ยวกับจริยธรรม นั่นคือ แม้ว่าเด็กจะมีอายุมากขึ้นตลอดเวลาก็ตาม แต่ถ้าสติปัญญาซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของพัฒนาการทางจริยธรรมมิได้พัฒนาสูงขึ้นไปด้วยแล้ว การที่เด็กมีอายุสูงขึ้นก็อาจไม่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรมและด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ เด็กที่มีพัฒนาการทางสติปัญญาในระดับเดียวกันจึงเป็นไปได้ที่จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมใกล้เคียงหรืออยู่ในระดับเดียวกัน

เคียเซย์ (Keasey, 1975, p. 42 cited in Lee, 1971) ได้ศึกษากับเด็กชายอายุ 5 ปี จำนวน 195 คน พบว่า เด็กซึ่งมีพัฒนาการผ่านขั้นของการคิดด้วยรูปธรรม จะมีการตัดสินใจเชิงจริยธรรมโดยยึดอำนาจจากภายนอกน้อยลง และจะมีความคิดแบบแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันเกิดขึ้น นั่นคือ พัฒนาการทางจริยธรรมได้พัฒนาไปพร้อม ๆ กับพัฒนาการทางสติปัญญา

เนื่องจากสติปัญญาของบุคคลที่แท้จริงนั้นไม่อาจวัดออกมาได้ ดังนั้น สิ่งที่ใช้แทนสติปัญญาของบุคคลคือ ความสามารถทางสติปัญญาด้านต่าง ๆ และที่สำคัญก็คือความสามารถในการคิด ดังจะเห็นว่า เพียงเท่านี้ใช้ความสามารถในการคิดแบบต่าง ๆ แทนความสามารถ หรือพัฒนาการทางสติปัญญาและพัฒนาการทางสติปัญญา หรือความสามารถในการคิดนี้ เพียงเท่านี้ก็ถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของพัฒนาการทางจริยธรรม ดังนั้น องค์ประกอบเกี่ยวกับสติปัญญาและการคิดนี้จึงถือว่าเป็นตัวแปรหนึ่งที่ต้องให้ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคิดแบบต่าง ๆ ที่บุคคลมีมากหรือน้อยต่างกัน ซึ่งน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บุคคลมีพัฒนาการหรือสามารถพัฒนาไปได้แตกต่างกันเมื่อได้รับการปลูกฝังด้านจริยธรรม

โคลเบอร์ก ก็ได้ทำการศึกษานี้ในกรอบงานที่เน้นพัฒนาการของสติปัญญาเช่นเดียวกับเพียเจท์ (Keasey, 1975, p. 40 cited in Kohlberg, 1970) เขาได้สรุปว่า เหตุผลเชิงจริยธรรมนั้นมีความซับซ้อนและมีช่วงพัฒนาการอันยาวนานกว่าที่เพียเจท์คิด โคลเบอร์ก ได้จำแนกกลุ่มของการคิดทางจริยธรรม ซึ่งมีช่วงตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยรุ่นหรือวัยผู้ใหญ่ออกเป็นคุณภาพที่ต่างกัน 6 กลุ่ม (6 ขั้น) งานวิจัยของ โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1958 citing Sprinthall, 1977, pp. 247-249) ได้พบความสัมพันธ์อย่างสูง ระหว่างพัฒนาการทางสติปัญญาตามแบบฉบับของเพียเจท์กับ

พัฒนาการทางจริยธรรมมีแนวโน้มว่าล่าช้าลง ขึ้นของพัฒนาการทางสติปัญญาเล็กน้อย ผลการวิจัยของไทย วิเชียร ทองนุช (2521) ได้ทำการศึกษากับเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษา ชาย-หญิง อายุ 9-12 ปี ก็ได้พบว่า การคิดตามแบบอนุรักษ์ของเพียเจต์มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับเหตุผลเชิงจริยธรรมตามแบบของโคลเบอร์กเช่นกัน ส่วนวิรัช จาปนอม (วิรัช จาปนอม, 2520) ได้ทำการวิจัยกับเด็กนักเรียนอายุ 13 และ 15 ปี เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างการคิดหาเหตุผลตามหลักตรรกศาสตร์และการคิดหาเหตุผลเชิงจริยธรรม แต่ก็ไม่พบความสัมพันธ์ดังกล่าวพอที่จะเชื่อมั่นได้

จากที่กล่าวมาพบข้อสรุปที่น่าเชื่อถือได้ว่า สติปัญญาของบุคคลนั้น มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมอย่างมาก เป็นส่วนสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อพัฒนาการทางจริยธรรมอีกด้วย แต่ความคิดตามทฤษฎีที่แท้จริง ตัวสติปัญญาเพียงอย่างเดียว นั้น มิได้เป็นสิ่งเพียงพอที่จะทำให้จริยธรรมของบุคคลพัฒนาการไปได้ด้วยดี จะต้องมียิ่งกระตุ้นหรือสภาวะภายนอกมาร่วมด้วย ซึ่งทั้งเพียเจต์ (Piaget, 1964) และโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1964) ต่างก็มองพัฒนาการทางจริยธรรมว่า เป็นผลผลิตของอิทธิพลร่วมระหว่างพัฒนาการของสติปัญญา (cognitive development) กับประสบการณ์ทางสังคม (social experience)

จึงกล่าวได้ว่า ความคิดและหลักการของวิธีทั้งเพียเจต์และโคลเบอร์กได้เน้นความสำคัญขององค์ประกอบ 2 ประการคือ 1) พัฒนาการทางสติปัญญา และ 2) ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น หรือประสบการณ์ในสังคม ซึ่งอิทธิพลและความสำคัญของสติดปัญญานั้นได้กล่าวมาแล้ว ส่วนด้านประสบการณ์ทางสังคมนั้น โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1970) ได้กล่าวว่า การที่มีประสบการณ์ดังกล่าว จะทำให้เด็กได้มีโอกาสในการสวมบทบาท ทำให้เด็กได้มีความคิดเห็นที่กว้างขวางลึกซึ้งมองเห็นและเข้าใจบทบาทของตนเองและของผู้อื่นที่อยู่รวมกับตนในสังคม การที่เด็กได้เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้อื่น และกับกลุ่มเพื่อนฝูง จะทำให้เด็กมีความก้าวหน้าในลำดับขั้นของจริยธรรมได้ดีกว่าผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นต่ำ

การได้มีโอกาสมีความเกี่ยวข้องกับคนอื่นในสังคมมาก ๆ ได้มีโอกาสสวมบทบาทบ่อย ๆ จะทำให้คนได้เกิดความสามารถในการสวมบทบาททางสังคม (social role taking) หรือความสามารถในการหยั่งลึกทางสังคม (social perspective taking) นั่นคือ บุคคลจะสามารถมองเห็นและเข้าใจทัศนะ บทบาทความสัมพันธ์ทางความคิดของตนเอง และของผู้อื่นในสถานการณ์ บทบาทและโอกาสต่าง ๆ แม้นักทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมหลายท่านเชื่อว่า ความสามารถในการหยั่งลึกทางสังคมจำเป็นและมีส่วนต่อพัฒนาการทางจริยธรรม แต่ก็เชื่อว่า การหยั่งลึกทางสังคมนี้ก็มีโครงสร้างและพัฒนาการตามลำดับขั้นเช่นกัน

งานของโคลเบอร์กเมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้เน้นกระบวนการเพื่อพัฒนาระดับจริยธรรม 2 ประการ คือ กระบวนการฝึกเพื่อยกระดับจริยธรรม โดยสร้างให้เกิดความไม่สมดุลในความรู้และการเพิ่มความสามารถในการสวมบทบาทเพื่อง่ายแก่การพัฒนาระดับจริยธรรม (Holfman, 1977, p. 113) กระบวนการทั้งสองนี้เป็นกระบวนการที่การวิจัยนี้จะได้นำหลักการมาใช้เพื่อยกระดับจริยธรรม ซึ่งแนวความคิดทฤษฎีและลำดับขั้นของพัฒนาการทางจริยธรรมตามแบบของโคลเบอร์ก มุ่งให้เกิดพัฒนาการไปตามลำดับขั้น

ขั้นทั้ง 6 ของพัฒนาการทางจริยธรรมตามแบบของโคลเบอร์ก โคลเบอร์กได้แบ่งระดับพัฒนาการของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่ได้จากการศึกษาของเขาออกเป็น 3 ระดับใหญ่ และแต่ละระดับยังแบ่งออกเป็น 2 ขั้นย่อย ซึ่งพอจะกล่าวได้โดยย่อดังนี้

ระดับก่อนเกณฑ์ (pre conventional) เป็นระดับที่เด็กยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจกระทำ การจะทำอะไรมักคิดถึงผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับเป็นใหญ่ โดยมีได้คำนึงถึงว่าการกระทำนั้นจะส่งผลต่อผู้อื่นอย่างไร ระดับนี้แบ่งออกได้เป็น 2 ขั้น

ขั้นที่ 1 หลักการเชื่อฟังคำสั่งและหลบหลีกการลงโทษ เด็กจะตัดสินใจกระทำว่าดีเลวจากการพิจารณาที่ผลการกระทำ หลบหลีกการถูกลงโทษทางกายเพราะกลัวจะได้รับความเจ็บปวด ยอมทำตามคำสั่งผู้มีอำนาจทางกายเหนือตน เด็กช่วงนี้อายุ 2-7 ปี

ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล เด็กถือว่าการกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่สนองความต้องการและทำให้ตนเกิดความพอใจ การสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นไปในลักษณะแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการกระทำได้ตอบระบบดีมาดีตอบ ร้ายมาร้ายตอบ เข้าทำนอง “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” เด็กช่วงนี้อายุ 7-10 ปี

ระดับตามเกณฑ์ (conventional) เด็กขั้นนี้เรียนรู้ที่จะกระทำตามกฎหมายเกณฑ์ของกลุ่มย่อยของตน กระทำตามกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ของศาสนา รู้จักที่จะเอาใจเขามาใส่ใจเรา และมีความสามารถที่จะแสดงบทบาททางสังคมได้ ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้น

ขั้นที่ 3 หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ พฤติกรรมที่ดีตามทัศนะของเด็กขั้นนี้ก็คือ การทำให้ผู้อื่นพอใจและยอมรับ ลักษณะที่เด่นก็คือ การคล้อยตามและพยายามทำตนให้ผู้อื่นรัก หรือมองเห็นว่าน่ารัก เด็กช่วงนี้อายุ 10-13 ปี

ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (ตามกฎหมาย กฎเกณฑ์ของสังคม) เด็กจะเริ่มมองเห็นความสำคัญของกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ เห็นความสำคัญที่จะทำตามหน้าที่ของตน แสดงการยอมรับ เคารพในอำนาจ และมุ่งรักษาไว้ซึ่งกฎเกณฑ์ทางสังคม เด็กช่วงนี้อายุ 13-16 ปี

ระดับเหนือเกณฑ์ (post conventional) ในระดับนี้การตัดสินใจพฤติกรรมใด ๆ เป็นไปตามความคิดและเหตุผลของตนเอง แล้วตัดสินใจไปตามที่ตนคิดว่าเหมาะสม ระดับนี้แบ่งออกได้เป็น 2 ขั้น

ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา ขั้นนี้มีลักษณะยึดประโยชน์และความถูกต้องตามกฎหมาย การกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่เป็นไปตามข้อตกลงและยอมรับกันในชุมชนหรือสังคม เห็นความสำคัญของส่วนรวม เข้าใจในสิทธิของตนเองและผู้อื่น สามารถควบคุมตนเองได้ เด็กช่วงนี้อายุ 16 ปีขึ้นไป

ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล มีลักษณะแสดงถึงการมีความเป็นสากลนอกเหนือจากกฎเกณฑ์ในสังคมของตน มีความยืดหยุ่นทางจริยธรรมเพื่อจุดมุ่งหมาย บั่นปลายอันเป็นอุดมคติที่ยิ่งใหญ่ มีหลักธรรมประจำใจของตนเอง ผู้ที่มีจริยธรรมถึงขั้นนี้ส่วนมากเป็นวัยผู้ใหญ่

ลำดับขั้นตั้งแต่ 1-6 นี้ ครอบคลุมพัฒนาการของมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งพัฒนาการถึงขีดสุด และมีลักษณะเป็นสากล คือบุคคลไม่ว่าจะอยู่ในประเทศใด เชื้อชาติใด วัฒนธรรมใด ก็มีแนวโน้มว่า เจริญโดยผ่านกระบวนการเหล่านี้ตามลำดับขั้นจากขั้นต่ำไปหาขั้นสูงโดยไม่ข้ามขั้นตอนใด เป็นแต่บุคคลอาจพัฒนาในอัตราที่เร็ว-ช้าต่างกัน และบางคนอาจพัฒนาไปไม่ถึงขั้นท้าย ๆ (ขั้น 5-6) ขั้นทั้ง 6 และระดับของจริยธรรม ดังภาพที่ 3

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม		ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ 1	หลักการเพื่อหลบหลีกการถูกลงโทษ (2-7 ปี)	1.ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (pre conventional level) (2-10 ปี)
ขั้นที่ 2	หลักการเพื่อแสวงหารางวัล (7-10 ปี)	
ขั้นที่ 3	หลักการเพื่อทำหน้าที่ที่ผู้อื่นเห็นชอบ (10-13 ปี)	2.ระดับตามเกณฑ์ (conventional level) (10-16 ปี)
ขั้นที่ 4	หลักการเพื่อทำหน้าที่ทางสังคม (13-16 ปี)	
ขั้นที่ 5	หลักการเพื่อทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป)	3.ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (post conventional level) (16 ปีขึ้นไป)
ขั้นที่ 6	หลักการเพื่อยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	

ภาพที่ 3 ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและระดับของจริยธรรมของโคลเบอร์ก

จากภาพที่ 3 ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและระดับของจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ในการวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียน 4 ด้าน ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเมตตากรุณา มีรายละเอียดดังนี้

จริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

จริยธรรมของผู้บริหาร หมายถึง การประพฤติปฏิบัติให้เกิดคุณความดี ละเว้นต่อการทำชั่วทั้งปวงที่ผู้บริหารเสริมสร้างให้มีขึ้นในการทำงานโดยอาศัยหลักธรรม ดังที่พุทธทาส ภิกขุ (2527) เรียกว่า “ธรรมสำหรับครู” พอสรุปได้ว่า

1. ครูเป็นผู้เปิดประตูทางแห่งวิญญาณ
2. ครูมีหน้าที่พัฒนามนุษย์ให้เป็นไปตามทางที่ถูกทุกวิถีทาง
3. เป็นผู้กระทำหน้าที่และสิทธิ์โดยสมบูรณ์
4. จิตใจของครูจึงต้องเต็มไปด้วย เมตตา แลปัญญา
5. ครูเป็นปฐมนิเทศบุคคลที่มีบุญคุณ และทำประโยชน์แก่โลกอย่างมหาศาล

ความหมายของจริยธรรม ได้มีผู้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้มากมาย ดังนี้ กิริติ บุญเจือ (2523, หน้า 4) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม คือ ประมวลกฎเกณฑ์ความประพฤติ ก่อ สวัสดิพานิชย์ (2522, หน้า 18) ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม คือ แนวทางหรือหลัก หรือ ประมวลความประพฤติเพื่อย่ออย่างปกติสุขในสังคม ดำรงชีวิตอันประเสริฐ นึกคิดในสิ่งที่ดีงาม เหมาะสม วศิน อินทสระ (2518, หน้า ๑-๑) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติ การกระทำ และความคิดที่ถูกต้องเหมาะสม การทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ เว้นสิ่งที่ควรเว้น กระทำสิ่งที่ควรกระทำ ด้วยความฉลาดรอบคอบ รู้เหตุรู้ผล ถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล ส่วน พระราชวรมุนี (2530, หน้า 9-10) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำได้ในทางวิจัย จนเกิดความเคยชินขึ้นมา มีพลังใจ มีความตั้งใจแน่วแน่ มีความประทับใจ เรื่อง จริยธรรมนี้อาศัยปัญญา ปัญญาอาจเกิดจากศรัทธา เชื่อถือผู้อื่นไปก่อนก็ได้ บางครั้งจริยธรรมก็เกิดโทษ เพราะไม่มีปัญญากำกับ ในทางพระพุทธศาสนา สอนว่า จริยธรรมคือ การนำเอาความรู้ ในความจริงหรือกฎธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ก่อให้เกิดประโยชน์ ต่อตนเองหรือสังคม จริยธรรม นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับหลักธรรมที่ควรประพฤติ (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2514) เมื่อบุคคลใดมีจริยธรรมที่พึงประสงค์ บุคคลนั้นก็จะเกิดความคิดรอบคอบที่ประเมินแล้ว และยึดถือแยกแยะความรู้สึกผิดชอบชั่วดีได้ อันเป็นหลักยึดเหนี่ยวพฤติกรรมของตนให้สนองต่อ

สังคมส่วนรวมได้ (ชาลี ลัทธิ, 2507) ดังนั้นจริยธรรมจึงเป็นค่านิยม พื้นฐานที่บุคคลในสังคมควรจะต้องมีความสอดคล้องกันเป็นอันดับแรก จึงจะช่วยส่งเสริมการพัฒนาสังคมในระดับกลุ่มให้เป็นไปได้ด้วยดียิ่งขึ้น เพราะหากว่าเมื่อใดก็ตามที่บุคคลในสังคมนั้น ๆ เกิดความขัดแย้งกันเองในเรื่องระบบค่านิยมพื้นฐานเสียแล้ว ก็จะทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายของความคิดและการกระทำของบุคคลในสังคมนั้น ๆ ขึ้นมา (อภิรมย์ ณ นคร, 2513)

สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรประพฤติ โดยแสดงออกทั้งทางกายวาจาและใจ เกี่ยวกับคุณธรรม และสิ่งที่แสดงออกนั้นเป็นต้องที่ยอมรับของสังคม

พฤติกรรมด้านจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนในการวิจัยครั้งนี้ใช้แนวความคิดตามทฤษฎีการปลูกฝังจริยธรรมของ เพียเจต์ (Piaget, 1965) และโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1964) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการใช้จริยธรรมในการพัฒนามนุษย์ในสังคมให้มีจริยธรรมด้านต่าง ๆ หลายลักษณะ แต่ผู้ศึกษามีความสนใจลักษณะ จริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเมตตา กรุณา ซึ่งมีผลต่อเพศและประสบการณ์ในตำแหน่งและความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม จริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนในด้านความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และความเมตตา กรุณา

ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพันด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

สวลี ศิริไล (2539, หน้า 166) กล่าวว่า พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบ ได้แก่

1. เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อผลของงานนั้น ๆ
2. ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัว
3. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์และมีวินัยในตนเอง
4. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับอุปสรรค
5. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
6. มีความเพียรพยายาม
7. มีความละเอียดรอบคอบ
8. ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่
9. ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งตนเองและสังคม
10. ตรงต่อเวลา
11. ยอมรับผลการกระทำของตน

ส่วน ธนาการกสิกรไทย (2523, หน้า 23) ได้อธิบายว่า ความรับผิดชอบ คือ รู้จักหน้าที่ของตนที่จะต้องปฏิบัติ ใครมีหน้าที่อย่างใดก็กระทำหน้าที่นั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วย การรับผิดชอบต่อหน้าที่ไม่ก้าวก่ายหน้าที่ของผู้อื่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อยก็จะเกิดขึ้น เราจะเห็นได้ว่าความสับสนวุ่นวายที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองไทยปัจจุบัน เกิดจากความไม่รู้หน้าที่ที่ตนเองต้องกระทำเป็นส่วนมาก หากประชาชนพลเมืองต่างก็รู้หน้าที่ที่ตนเองควรปฏิบัติ ควรทำ ความสับสนวุ่นวายก็จะไม่มี เดวิส (Davis, 1972, p. 498) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้กล่าวถึงผู้นำแบบบัญชาชน (collegial) ว่าผู้นำแบบบัญชาชนเน้นการกลมเกลียวในการทำงาน เป็นผู้นำที่ผู้ใต้บังคับบัญชาตอบสนองต่อสถานการณ์โดยมีความรับผิดชอบ ทำงานโดยมิได้มีใครสั่ง แต่ทำงานเพราะมีความรู้สึกว่าเป็นตัวเองมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความรับผิดชอบต่อเพื่อนร่วมงานและจะต้องทำดีที่สุด ผลทางจิตวิทยาที่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้รับภายใต้ผู้นำแบบบัญชาชน คือ การมีวินัยในตนเอง รู้สึกมีความรับผิดชอบ ควบคุมตนเอง ทำงานเป็นทีมเหมือนกับนักกีฬาที่รู้จักหน้าที่ของตนเอง

พจนานุกรม ฟังก์ และแวกแนลส์ (Funk & Wagnells Standard Dictionary, 1982, p. 1078) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า เป็นการรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง สามารถปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีความซื่อสัตย์ไว้วางใจได้ ตลอดจนสามารถในการปฏิบัติตามข้อตกลง เป็นการกระทำที่ปราศจากการบังคับ หรือชี้แนะ

บีดเวลล์ (Bidwell, 1964, p. 972) ตั้งข้อสังเกตว่า โรงเรียนในฐานะองค์การทางสังคมทำหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. มีความรับผิดชอบที่จะผลิตนักเรียนออกไป โดยมีคุณสมบัติหรือมีคุณภาพมาตรฐานระดับหนึ่ง นักเรียนที่สำเร็จออกไปต้องมีมาตรฐานและคุณภาพอย่างเดียวกัน
2. มีความรับผิดชอบต่อสังคมประภคิต (socialization) เพื่อให้นักเรียนกลายเป็นพลเมืองที่สังคมพึงปรารถนา สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

พรรัตน์ แก่นทอง (2529, หน้า 24-25) กล่าวถึงความรับผิดชอบว่าเป็นความขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์ มีหิริโอตตปละ พยายามทำงานของตนให้ลุล่วงไปด้วยดี โดยไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น รวมทั้งมีการเตรียมวางแผนไว้ล่วงหน้าด้วย นอกจากนี้ยังรับรู้และยอมรับการกระทำของตนเอง ไม่ว่าผลการกระทำนั้นจะเป็นอย่างไร ซึ่งอาจแบ่งประเภทของความรับผิดชอบเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรับรู้ฐานะ บทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะต้องดำรงตนให้อยู่ในฐานะที่สามารถช่วยตนเองได้ รู้จักว่าอะไรผิด อะไรถูก ยอมรับการกระทำของตนเองทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย เพราะฉะนั้นบุคคลที่มีความรับผิดชอบในตนเอง

ยอมจะไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนว่า สิ่งที่คุณกระทำลงไปนั้นจะมีผลเสียหรือไม่ และจะเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่ทำให้เกิดผลดีเท่านั้น

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องกับ และมีส่วนร่วมต่อสวัสดิภาพของสังคมที่ตนเองดำรงอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องที่คุณพันเกี่ยวข้องกับหลายสิ่ง ตั้งแต่สังคมขนาดเล็กถึงสังคมที่ตนเองดำรงอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องที่คุณพันเกี่ยวข้องกับหลายสิ่ง ตั้งแต่สังคมขนาดเล็กถึงสังคมขนาดใหญ่ถึงบุคคลที่มีหน้าที่และความรับผิดชอบที่จะต้องปฏิบัติต่อสังคมดังต่อไปนี้

- 2.1 ความรับผิดชอบต่อชุมชน
- 2.2 ความรับผิดชอบต่อบิดามารดา
- 2.3 ความรับผิดชอบต่อครู อาจารย์ และโรงเรียน
- 2.4 ความรับผิดชอบต่อเพื่อน

นิภา วิจิตรศิริ (2525, หน้า 7-8) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายามและละเอียดรอบคอบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย รักษาสิทธิและหน้าที่ของตน ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นและความรับผิดชอบจะประกอบด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. เอาใจใส่ในการทำงานเพื่อผลงานนั้น
2. มีความเพียรพยายาม
3. ให้ความสามารถเต็มที่
4. กล้าเผชิญต่อความจริง ยอมรับผลการกระทำของตน
5. ช่วยเหลืองานส่วนรวมด้วยความเต็มใจ
6. ไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น
7. มีความไว้วางใจได้
8. ตรงต่อเวลา
9. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์
10. มีความละเอียด รอบคอบ
11. คุณลักษณะสมบัติของส่วนรวมเหมือนของตน
12. ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี
13. ปรับปรุงงานในหน้าที่ที่มีต่อตนเองและที่มีต่อสังคมให้ดียิ่งขึ้น

สรุปได้ว่าความรับผิดชอบ เป็นภาระหน้าที่ บทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ รู้จักหน้าที่ของตนที่จะต้องปฏิบัติ รวมทั้งความขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์ มีหิริโอตตปละ พยายามทำงานของตนให้ลุล่วงไปด้วยดี โดยไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ ของผู้อื่น รวมทั้งมีการเตรียมวางแผนไว้ล่วงหน้า รับรู้และยอมรับการกระทำของตนเอง ไม่ว่า ผลการกระทำนั้นจะเป็นอย่างไร

ความซื่อสัตย์ หมายถึง ประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คิดโกง หลอกลวง ความซื่อสัตย์จึงเป็นเครื่องหมายแห่งความจริง ความสงบสันติประกอบไปด้วยประโยชน์

ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นอารมณ์ระดับชีวิตและเป็นที่มาของเกียรติยศ ความเชื่อถือไว้วางใจ และสร้างคุณค่าความเป็นคนให้สมบูรณ์

สุดยอดของความเป็นผู้นำมิได้อยู่ที่ตำแหน่งหรือความสามารถ แต่อยู่ที่การปฏิบัติที่คำพูดและการกระทำตรงกัน ผู้นำที่ได้รับการยอมรับเชื่อถือศรัทธาและมีบารมี ย่อมอยู่ที่ยการกระทำ การแสดงออก ทั้งต่อหน้าสาธารณชนของผู้นำ หากผู้นำพูดอย่างหนึ่งแต่ทำอย่างหนึ่งอำนาจบารมี จะเสื่อมถอยลง เพราะสิ่งจะเป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่งของผู้นำใหญ่

ความซื่อสัตย์ อาจมีหลายกรณี คือ

1. ซื่อตรงต่อวาจา คือ รักษาคำพูด เมื่อพูดสิ่งใดก็ทำตามที่ทำไว้ ไม่โกหกหลอกลวง ได้ชื่อว่าเป็นผู้รักษาวาจาสัตย์
2. ซื่อตรงต่อวิชาชีพการงาน คือ ทำหน้าที่การงานถูกต้องตรงตามภาระหน้าที่ที่เที่ยงธรรมและตามหลักวิชา
3. ซื่อตรงต่อสถาบันต่าง ๆ ในสังคมและคนรอบข้าง
4. ซื่อตรงต่อตนเองหรือต่อธรรมชาติ หากคนไม่มีสัจจะต่อตนเอง ทำการใดก็ไม่สำเร็จ เพราะเมื่อประสออุปสรรคก็จะโลเล (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู, 2540, หน้า 70-73) ส่วน ลิวลี ศิริไล (2539, หน้า 166-167) ให้ความหมายไว้ว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติ อย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อหน้าที่การทำงานและต่อผู้อื่น ได้แก่

1. ไม่ลับปรับกลับกลอก
2. ไม่คล้อยตามพวกที่ลาก หรือชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย
3. มั่นคงต่อการกระทำดีของตน
4. ไม่คดโกงความตั้งใจทำจริง

5. ประพฤติตนตรงตามคำพูดและความคิด
6. ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ทำประโยชน์ส่วนตัว
7. ไม่ใช้อำนาจหน้าที่ทำประโยชน์ส่วนตัว
8. เตือนสติและแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์
9. ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ไม่คิดริษยาหรือกลั่นแกล้ง
10. ร่วมมือร่วมใจทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ
11. ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือเอาดีเข้าตน
12. ไม่ร่วมกันทำงานใด ๆ ที่ผิดกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับของสังคมและหมู่คณะ

ส่วน กรมวิชาการ (2524, หน้า 5) รายงานว่า ความซื่อสัตย์เป็นค่านิยมเกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติตรงตามความจริงและความถูกต้องดีงาม เช่น ตรงต่อหน้าที่ความรับผิดชอบ ตรงตามระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ ตรงต่อคำมั่นสัญญา เป็นต้น

ธนากรกลกรไทย (2523, หน้า 21-22, 177) ได้กล่าวไว้ว่า ความซื่อสัตย์สุจริตฝึกให้มีหรือกระเบียบวินัยให้เป็นผู้รักความซื่อสัตย์ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ไม่เห็นแก่ได้ ไม่ทุจริตในการทำงาน เป็นคนตรงต่อเวลา ผลดีของการเป็นผู้มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน เป็นบุคคลที่ประเทศชาติต้องการเป็นอย่างมากในปัจจุบันนี้ ประเทศจะเจริญรุ่งเรือง สามารถพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว ประชาชนต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ตั้ง

สังคมที่ผู้คนมีความซื่อสัตย์ต่อกันเปรียบเสมือนเครื่องจักรกลที่ทำงานตามระบบ คือ ทุกชิ้นส่วนทำงานตามหน้าที่ และได้รับการบำรุงรักษาตามที่ควรจะเป็น ถ้ามีสิ่งแปลกปลอมหรือมีชิ้นส่วนใดผิดปกติแม้แต่ชิ้นเดียว ระบบทั้งหมดก็จะขัดข้อง ความซื่อสัตย์มีอยู่สองลักษณะ คือ ซื่อสัตย์ต่อตนเองและซื่อสัตย์ต่อผู้อื่นหรือสังคม

ภนก จันทรัชจร (2536, หน้า 694-695) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมประจำมนุษย์ในทุกโอกาส ทุกสถานที่ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นคนประพฤติดี ปฏิบัติชอบ คนจะได้ชื่อว่ามี ความซื่อสัตย์ต้องมีความจริง 5 ประการ คือ

1. จริงต่อการงาน หมายถึง ทำอะไรทำจริง มุ่งให้งานสำเร็จเกิดประโยชน์ส่วนตนหรือส่วนรวมได้จริง ๆ
2. จริงต่อหน้าที่ ทำจริงในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ทำงานให้ดีที่สุด ไม่เลินเล่อ ไม่หละหลวม ไม่หวั่นไหวไม่บิดพลิ้ว เอาใจใส่หน้าที่ให้งานสำเร็จเกิดผลดี
3. จริงต่อวาจา คือ การพูดจริงไม่กลั่นกลอง รักษาวาจาสัตย์อย่างเคร่งครัด พูดจริง ทำจริงตามที่พูด

4. จริงต่อบุคคล คือ มีความจริงใจต่อคนที่เกี่ยวข้อง จริงใจต่อมิตรและเพื่อนร่วมงาน
จริงใจต่อเจ้านายของตน จริงใจต่อผู้มีพระคุณ

5. จริงใจต่อความดี คือ มุ่งประพฤติปฏิบัติต่อความดีจนติดเป็นนิสัย เป็นบุคคลที่
ประกอบด้วยคุณธรรม คือ หิริโอตตปปะ

สรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม หมายถึง ความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม
การกระทำที่ชอบด้วยเหตุผลและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกสังคม สังคมใดขาดความยุติธรรมย่อม
เดือดร้อนวุ่นวายไม่สงบสุข ย่อมเกิดการเบียดเบียนต่อสู้ทำลายกัน

ความยุติธรรมทางโลก หมายถึง ความยุติธรรมตามที่ปรากฏทางโลกเป็นเพียงข้อสรุป
ข้อยุติตามกฎหมายเกณฑ์ หรือกฎหมายที่สังคมบัญญัติขึ้น

ความยุติธรรมทางธรรม หรือความเป็นธรรม เป็นความยุติธรรมที่ชอบด้วยเหตุผลทั้ง
ทางโลกและทางธรรม

ผู้บริหารหรือผู้ใหญ่ที่ต้องปกครองดูแลนั้น จะได้มาซึ่งอำนาจมาไว้ในตนโดยธรรมและ
อำนาจโดยกฎหมายที่ใช้ในระบบบริหารราชการแผ่นดิน เป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการครูในสถาน
ศึกษานั้นก็ตาม การใช้อำนาจต้องประกอบไปด้วยคุณธรรม หากไม่แล้วอำนาจจะเป็นที่มาของ
ความทุจริต และความชั่วร้ายดังที่ลอร์ด แอกตัน กล่าวไว้ว่า “power is corrupt” และอำนาจย่อ
ทำลายตัวผู้ใช้อำนาจในทางที่ผิดในที่สุด แท้จริงแล้วความเป็นธรรมอยู่ในจิตใจมนุษย์ หากจิตใจ
ผู้ใช้มีมโนธรรมสมบูรณ์ด้วยศีลธรรมเวลาใดก็ย่อมปฏิบัติการแต่โดยธรรม พึงระลึกถึงสุภาษิตยุโรป
ข้อหนึ่งว่า “มโนธรรมคือที่สถิตของความยุติธรรม” มีพุทธภาษิตว่า “ผู้ใดไม่ละเมิดความยุติธรรม
เพราะความรัก ความชัง ความเียงเผลอ และความกลัวของผู้นั้น ย่อมเด่นดุจดวงจันทร์เปล่งแสง
สว่างในค่ำคืนทุกคำคืน” (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู, 2540, หน้า 37-41) ซึ่งสอดคล้อง
กับ สิวลี คิริไล (2539, หน้า 172) ความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรงสอด
คล้องกับความเป็นจริงและเหตุผล ไม่มีความลำเอียง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความยุติธรรม
ได้แก่ ความชอบพอรักใคร่ ความเกลียด ความกลัว ความหลง และความไม่เข้าข้างคนผิด บุญมี
แท่นแก้ว (2536, หน้า 205) ได้อธิบายความหมายของความยุติธรรมทางจริยธรรมไว้ว่า คุณธรรม
ทางจริยธรรม ต้องอาศัยความต้องการของบุคคลเป็นหลัก เพราะเป็นการสร้างบุคลิกลักษณะ
ด้านศีลธรรมและต้องเป็นไปตามความต้องการของสมาชิกในสังคมนั้นด้วย ซึ่งอาจจะก้าวหน้าไป
กว่าความยุติธรรมทางกฎหมาย เนื่องจากความยุติธรรมทางจริยธรรมจะเน้นในเรื่องสิทธิของ
ทุกคน ตามเงื่อนไขนั้น ที่จำเป็นสำหรับชีวิตที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคใหม่ สิทธิและหน้าที่ที่
เสมอภาคกันเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเป็นพื้นฐานในสังคม

สรุปได้ว่า ความยุติธรรม คือ ความจริงใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คิดโกง หลอกลวง ความซื่อสัตย์จึงเป็นเครื่องหมายแห่งความจริง ความสงบสันติ ความถูกต้องดีงาม

ความเมตตา กรุณา คือ ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข มีความสงสารคิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเมตตา กรุณา ได้แก่

1. ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน
2. ไม่ข่มขู่ ดุหมั่น เลียดสี พุดจาด้วยความกลัวเกรงเคียดแค้น
3. ไม่ฆ่า ทบตี ตัด จำจอง หรือทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ
4. ช่วยพุดจาปลดปล่อยเมื่อผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนลำบาก
5. ให้ความอนุเคราะห์เกื้อกูล
6. มีความสนใจเมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์
7. เมตตาแม้จะมีผู้ทำให้เดือดร้อน
8. มีอาการทางกาย วาจา ที่แสดงต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพนุ่มนวล (สิวลี-ศิริไล,

2539, หน้า 172-173)

ส่วน กรมวิชาการ (2524, หน้า 4) กล่าวว่า เมตตา กรุณา เป็นคำนิยมเกี่ยวกับการเสียสละสิ่งของ กำลังกาย ความคิดหรือผลประโยชน์ส่วนตน ให้กับผู้อื่น นิยมการเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่น กล่าววาจาเหมาะสม ประพฤติประโยชน์และแสดงความเป็นมิตรแท้

กนก จันทร์ขจร (2536, หน้า 777-778) กล่าวว่า เมตตา คือ ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นเป็นสุข เมตตาเป็นความรักบริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นในจิตใจของผู้นั้น เป็นความรักที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นความรักที่ประกอบด้วยไมตรี ทางที่จะแสดงเมตตา กรุณาต่อกันมี 3 ทางคือ

1. ทางกาย ได้แก่ ช่วยทำประโยชน์สุข ปลดเปลื้องทุกข์ผู้อื่น
2. ทางวาจา ได้แก่ การช่วยเหลือแนะนำตักเตือน ห้ามปราม ให้ผู้อื่นทำดี ละเว้นจากความชั่ว

3. ทางใจ ได้แก่ การทำจิตใจให้สงบ ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น ไม่คิดอาฆาตจองเวรเขา คิดช่วยบำบัดทุกข์ให้เขาได้รับความสุข

เมตตา เป็นความปรารถนาดีแก่ผู้อื่นอย่างจริงจัง ผู้มีเมตตาย่อมเป็นกุศล เพราะทำใจให้สงบเยือกเย็นเป็นผู้ได้รับอานิสงส์ 10 ประการ คือ

1. นอนหลับสบาย
2. ตื่นอยู่ก็สบาย

3. ผันดี ไม่ผันเห็นสิ่งลามก
4. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
5. เทวดาคุ่มครองรักษา
6. พ้นจากอัคคีภัย ยาพิษ และศัตรูราชู ทั้งหลาย
7. จิตใจมั่นคง ทำการใดก็สำเร็จ
8. หน้าตาเบิกบานแจ่มใส
9. ตายดี มีสติ ไม่ทรมนทรมาย
10. ไม่บรรลุนิพพานก็เข้าถึงพรหมโลกได้

เมื่อคนเรามีเมตตากรุณาต่อกัน ความอาฆาตพยาบาทปองร้ายต่อชีวิตก็ไม่เกิดขึ้น อาชญากรรมก็ไม่มี ความทุกข์ความเดือดร้อนใจหรือภัยอันตรายใด ๆ ก็ไม่มี จะเกิดแต่ความสุข ความสดชื่นร่มเย็นตลอดไป

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2527, หน้า 209) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความเมตตา กรุณา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข และความสงสารและคิดจะช่วยให้ผู้อื่น พ้นทุกข์ อาชีวเคราะห์เป็นพฤติกรรมได้ดังนี้

1. ไม่ยอมรับส่วนแบ่งในส่วนที่ตนมีอยู่แล้วและไม่จำเป็น
2. เสียสละในส่วนของตนให้กับผู้อื่นที่ขาดแคลนและมีความจำเป็นกว่า
3. เลือกรับฟังในคำพูดที่ก่อให้เกิดไมตรี
4. เสนอตัวช่วยเหลือ แนะนำ ทบพวนให้กับผู้ที่ยังไม่เข้าใจ
5. แสดงความยินดีในความสุขความสำเร็จของผู้อื่น
6. ให้เพื่อนหยิบยืมหนังสือเครื่องเขียนเมื่อตนไม่จำเป็นต้องใช้
7. ไม่รังแกสัตว์และเพื่อน
8. พุดสุภาพอ่อนโยนต่อบุคคลทั่วไป
9. แสดงความเคารพนบนอบ
10. แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้แก่ผู้อื่นตามกำลังของตน
11. พุดปลอบโยนเมื่อผู้อื่นมีทุกข์
12. ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น
13. ไกล่เกลี่ยความแตกแยกในหมู่คณะ
14. ไม่นำเอาคำพูดที่ไม่ดีจากคนอื่นมาเล่าให้เพื่อนฟัง
15. แสดงความเป็นเพื่อน

16. แนะนำอธิบายคนอื่น ๆ ในการเรียนและการปฏิบัติงาน
17. พุดจาเป็นการให้กำลังใจแก่เพื่อน
18. ลงมือช่วยเพื่อนเมื่อได้รับการขอร้อง
19. เมื่อทำงานร่วมกันก็รับผิดชอบและช่วยกันแก้ไขร่วมกัน
20. ไม่นำเอาผลงานของผู้อื่นมาเป็นผลงานของตน
21. บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม
22. พุดชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติเพื่อส่วนรวม
23. พุดมีเหตุผล
24. เมื่อทำงานเป็นกลุ่มก็ไม่นำเอาผลงานของกลุ่มมาเป็นของตน
25. ไม่พุดจาให้กลุ่มหมดกำลังใจในการทำงาน
26. ไม่นำเอาของส่วนรวมมาใช้ประโยชน์ส่วนตัว
27. ร่วมลงมือช่วยกลุ่มแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยตลอด
28. เลือกพุดแต่ในสิ่งที่ดีงามของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม

สรุปได้ว่า ความเมตตากรุณา เป็นความปรารถนาดีแก่ผู้อื่น ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข และความสงสารและคิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

การวัดคุณธรรมจริยธรรม

วิธีการวัดคุณธรรมจริยธรรมมีวิธีการวัดเช่นเดียวกับการวัดบุคลิกภาพซึ่งเป็นเรื่องที่วัดได้ยากและซับซ้อน แต่นักจิตวิทยาและนักวัดผลได้พยายามหาวิธีการและสร้างเครื่องมือที่มีคุณภาพพอที่จะกระตุ้นให้ตรงตามลักษณะที่ต้องการวัดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ ซึ่ง ทวี ท่อแก้ว และคณะ (2527, หน้า 121) กล่าวว่า ถ้าจะให้ได้ผลที่เที่ยงตรงสูงก็ควรจะใช้หลาย ๆ วิธีประกอบกัน ซึ่งพอสรุปวิธีการที่ใช้วัดทั่ว ๆ ไปได้ 5 วิธี ดังนี้

1. วิธีการสังเกต การสังเกตเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ทุกแขนงตั้งแต่ประสบการณ์อันซับซ้อน เช่น พฤติกรรมของคนซึ่งเป็นสิ่งที่จะสังเกตพิจารณาให้ได้เรื่องราวละเอียดถี่ถ้วนได้ยาก เราต้องเลือกสังเกตเพียงปฏิกริยาอันใดอันหนึ่งเป็นคราว ๆ ไป ดังนั้น การสังเกตพฤติกรรมและลักษณะทั่ว ๆ ไป ของบุคคลที่แสดงออกมีอยู่ 2 แบบ คือ การสังเกตแบบควบคุม เป็นการสังเกตการแสดงพฤติกรรมของบุคคลในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งที่จัดไว้โดยเฉพาะ อีกแบบหนึ่ง คือ การสังเกตทั่วไปในชีวิตประจำวันที่บุคคลแสดงออก ทั้งสองแบบนี้ต้องมีการบันทึกผลตรงตาม

ที่เห็นโดยไม่นำความรู้สึกส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้อง และผู้สังเกตควรจะได้มีการฝึกฝนเป็นพิเศษจึงจะ
ได้ดี

2. วิธีการรายงานของตนเอง มี 2 แบบ คือ

2.1 การวิเคราะห์ตนเอง คือ การที่บุคคลประเมินค่าตัวเอง แบบวิเคราะห์ตัวเองจะ
เป็นคำถามแบบปรนัย เช่น ความสนใจในวิชาชีพต่าง ๆ ทศนคติแล้วแปลผลเข้าสู่มาตรวัด

2.2 การสัมภาษณ์ คือ การสนทนาระหว่างบุคคลสองคนอย่างมีจุดหมาย โดย
ผู้สัมภาษณ์เตรียมคำถามมาและจดบันทึกประมาณค่า ผู้ถูกสัมภาษณ์จะไม่วัดว่าถูกทดสอบ
คุณธรรม

3. วิธีใช้แบบทดสอบ เป็นวิธีที่นิยมใช้กันมาก โดยมีการสร้างแบบทดสอบขึ้น
ประกอบด้วยคำถาม หรือข้อความหลายข้อที่ผู้ทดสอบสร้างขึ้นโดยถือเอาปกติวิสัยของคนทั่วไป
เป็นมาตรฐาน หัวข้อคำถามหรือสถานการณ์ที่สร้างขึ้น มักจะเกี่ยวข้องกับผู้ถูกทดสอบ ต้องร่วมมือ
กับผู้ทดสอบในการตอบแบบทดสอบ จึงจะได้ผลเพื่อทำให้การสอบได้ผลตามวัตถุประสงค์

4. วิธีการศึกษาความเห็นจากคนอื่น เป็นวิธีที่ผู้วัดสร้างแบบสอบถามขึ้น เพื่อถาม
บุคคลอื่นว่ามีความรู้สึกเกี่ยวกับบุคคลนั้นอย่างไร เช่น ครู ผู้ปกครอง เพื่อน เป็นต้น

5. วิธีให้สร้างจินตนาการ (projective techniques) เป็นวิธีที่ผู้วัดได้จัดสิ่งเร้าขึ้นมา
ให้บุคคลแสดงพฤติกรรมตอบสนอง เช่น เล่าเรื่องจากที่รู้นำมาให้ดูตัวอย่าง ได้แก่ แบบทดสอบ
โรชาร์ท และรูปภาพที่เกิดจากหยดหมึก ให้สร้างความสัมพันธ์ต่อเนื่องจากคำที่กำหนดให้ ให้เติม
ข้อความที่ไม่สมบูรณ์ให้แสดงออกโดยการวาดภาพ เป็นต้น ซึ่งต้องใช้ผู้ทดสอบที่ได้รับการฝึกฝน
มาเป็นอย่างดี

แมคไกวร์ได้สรุปไว้ว่า ความรู้สึกเป็นลักษณะทางอารมณ์ของบุคคลที่คล้อยตามความ
คิด ความเชื่อ ถ้าบุคคลมีความคิดในแง่ดีต่อสิ่งใด ก็จะมีความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งนั้น และพร้อมที่จะ
กระทำซึ่งออกมาในรูปของการประพฤติโดยการยอมรับซึ่งเป็นการกระทำที่สังเกตเห็นได้
(McGuire, 1969, pp. 151-156) และสอดคล้องกับ กมลรัตน์ หล้าสูงษ์ (2523, หน้า 240) ซึ่งได้
สรุปไว้ว่า ความรู้สึกเป็นธรรมชาติที่จะชี้แนวทางในการแสดงพฤติกรรม ถ้ามีความรู้สึกที่ดีก็มีแนวโน้ม
ที่จะเข้าหาหรือแสดงพฤติกรรมนั้น ตรงข้ามถ้ามีความรู้สึกไม่ดีก็มีแนวโน้มที่จะไม่เข้าหา โดยการ
ถอยหรือต่อต้านการแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบทดสอบชนิดสถานการณ์เป็นเครื่องมือในการวัด
เป็นการกำหนดสถานการณ์เรื่องสั้นขึ้นมา ให้ตอบตามความรู้สึกหรือตามพฤติกรรมที่เคยแสดง
ออกว่ามีความรู้สึกหรือจะปฏิบัติกับสถานการณ์นั้นอย่างไร

ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

เพศกับพฤติกรรมทางจริยธรรม จากผลการวิจัยของโกลาส ไบสูงเนิน (2530) พบว่าผู้บริหารโรงเรียนเพศชายกับผู้บริหารโรงเรียนเพศหญิง มีพฤติกรรมทางด้านจริยธรรมในเรื่องเกี่ยวกับความเมตตากรุณาต่อผู้ตกทุกข์ได้ยากเรื่องเกี่ยวกับความเมตตากรุณาต่อคนพิการ และเรื่องความไม่ลำเอียงเพราะกลัวผู้บริหารโรงเรียนเพศชายกับผู้บริหารโรงเรียนเพศหญิงมีพฤติกรรมทางจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เรสท์ (Rest, 1979, pp. 17-18) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศกับพัฒนาการทางจริยธรรม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 73 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 40 คน และนักศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 40 คน โดยสุ่มตัวอย่างจากนักเรียนที่มีฐานะเศรษฐกิจปานกลาง สถิติปัญญาปานกลาง เพศหญิงและชายจำนวนเท่า ๆ กัน ผลการวิจัยพบว่า ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 นักเรียนหญิงมีจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนระดับอื่น ๆ ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศและประสบการณ์ในตำแหน่ง จากการวิจัยของโฮลสไตน์ (Holstein, 1976 อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุมนาวิน และพิญฑล ประจันปัจจนึก, 2520, หน้า 32) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของวัยรุ่นและบิดามารดาของวัยรุ่นเหล่านั้นในช่วง 3 ปี ซึ่งเป็นการศึกษาแบบช่วงยาว (longitudinal study) พบว่า ผู้ใหญ่ในช่วงอายุ 40 ปีเศษทั้งชายและหญิงซึ่งเป็นบิดามารดาของเด็กที่ถูกศึกษา ส่วนใหญ่มีจริยธรรมขั้นที่ 4 ผู้ชายมีพัฒนาการทางจริยธรรมสูงกว่าผู้หญิง และในช่วง 3 ปี ที่มีการวัด 2 ครั้งนั้นจริยธรรมของผู้ใหญ่ก้าวหน้าขึ้นน้อยมาก ซึ่งตรงกันข้ามกับวัยรุ่นชายหญิงผู้เป็นบุตร ในช่วง 3 ปีที่เว้นไปนั้น เด็กมีพัฒนาการทางจริยธรรมเร็วมาก ในการวัดครั้งแรกเด็กเหล่านี้อายุเพียง 13 ปี เด็กหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมสูงกว่าเด็กชาย แต่เมื่ออายุ 16 ปี เด็กชายมีพัฒนาการทางจริยธรรมสูงกว่าเด็กหญิง และ โกลาส ไบสูงเนิน (2530) พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนเพศชายและหญิงมีพฤติกรรมทางด้านจริยธรรมในเรื่องความรับผิดชอบแตกต่างกัน และผลการวิจัยของจารุวรรณ พานทอง (2536) ได้ทำวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นสังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น 6 ด้าน คือ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความอดุสาหะ ความยุติธรรม ตามตัวแปรเพศ ระดับชั้นเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชายและหญิงมีเหตุผลเชิงจริยธรรมแตกต่าง

กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับการวิจัยของ กุหลาบ ดิยะสัจย์กุลโกวิท (2530, หน้า 48) ได้ศึกษาและเปรียบเทียบการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ต่อดัชนีปีการศึกษา 2530 โรงเรียน สวอนันต์ เพื่อวัดพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม 3 คุณลักษณะคือ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย และความซื่อสัตย์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนหญิง 207 คน นักเรียนชาย 160 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบทดสอบเชิงสถานการณ์ จำนวน 30 ข้อ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชายและหญิงมีพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมทุกคุณลักษณะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนหญิงมีจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชายในทุกคุณลักษณะ และไม่สอดคล้องกับการวิจัย ของ ดนัย จารุประสิทธิ์ (2533) ได้ศึกษาทัศนคติเชิงจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ และความเอื้อเฟื้อ ของนักศึกษาวิชาเอกพลศึกษาในกลุ่มวิทยาลัยพลศึกษาภาคใต้ พบว่า นักศึกษาชายหญิงมีทัศนคติเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกัน นักศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและตอมมีทัศนคติเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกัน และนักศึกษาที่เป็นนักกีฬาและไม่เป็นนักกีฬามีทัศนคติเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกัน

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า ตัวแปรเพศมีผลต่อจริยธรรมของบุคคล ผู้วิจัยจึงกำหนดเพศเป็นตัวแปรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ประสบการณ์ในตำแหน่ง ธงชัย สันติวงษ์ (2532) ทำการวิจัยพบว่า ประสบการณ์ในการทำงานทำให้บุคคลมีโอกาสได้เรียนรู้ ทำความเข้าใจ มองเห็นปัญหาได้ชัดเจน ถูกต้องตามความเป็นจริง ทำให้เกิดทักษะและทัศนคติที่ดีในการปฏิบัติงานซึ่งสอดคล้องกับ อารุง จันทวานิช และคณะ (2527) ที่ศึกษาเรื่ององค์กำหนดประสิทธิภาพของประณตศึกษา พบว่า ครูใหญ่ในโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพสูง จะมีประสบการณ์สูงกว่าครูใหญ่ที่อยู่โรงเรียนที่มีประสิทธิภาพต่ำ

ระยะเวลาที่ปฏิบัติงาน หรือระยะเวลาในการปฏิบัติงาน ประสบการณ์ในการทำงานเป็นจำนวนของปริมาณประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงาน ประเมินโดยจำนวนและความหลากหลายของตำแหน่ง การบริหารดูแลรับผิดชอบ และระยะเวลาที่ปฏิบัติงานกับแต่ละตำแหน่ง เพื่อที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสบการณ์การทำงานเป็นปัจจัยหรือตัวแปรที่น่าสนใจและสำคัญยิ่งเนื่องจากประสบการณ์เป็นผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคลในองค์การ (ธงชัย สันติวงษ์ และชัยย สันติวงษ์, 2526, หน้า 54) ประสบการณ์ทำให้บุคคลได้มีโอกาสได้เรียนรู้ทำความเข้าใจ มองเห็นปัญหาได้ชัดเจนถูกต้องตามหลักความเป็นจริง ทำให้เกิดทักษะและเจตคติที่ดีในการปฏิบัติงาน ยิ่งมีประสบการณ์การทำงานมากขึ้นเท่าใด ยิ่งส่งผลดีต่อการปฏิบัติงานมากขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้ สุจิตรา ผลมาก (2536) พบว่าเมื่อเปรียบเทียบปัญหาการบริหารงาน

วิชาการ ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดจันทบุรี ของผู้บริหารและครู โรงเรียนประถมศึกษาเอกชน จังหวัดจันทบุรี ที่มีประสบการณ์การสอนต่ำกว่าปี 5 ปี 5-10 ปี และมากกว่า 10 ปี พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากหลักการและเหตุผลการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า ตัวแปรประสบการณ์ในตำแหน่งมีผลต่อจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียน ผู้วิจัยจึงกำหนดตัวแปรประสบการณ์ในตำแหน่งเป็นตัวแปรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ การวิจัยเรื่องจริยธรรมของคนไทยในภาคกลาง ปี พ.ศ. 2527 บุญทิพย์ วิสุมิตะนันท์ และประภาพันธุ์ กรโคสียากจ (ภาณุพันธ์) (2527, หน้า 46) การวิจัยนี้มุ่งค้นหาความสัมพันธ์แห่งธรรมจริยาของครูกับศิษย์โดยผ่านการสั่งสอนอบรมของครูเพื่อให้เห็นแนวโน้มของธรรมจริยาในโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นครูที่สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4, 5 และ 6 จำนวน 593 คน โดยมีครูจำนวน 289 คนสอนในโรงเรียนนอกเขตวัดและ 304 คน สอนในโรงเรียนในเขตวัดกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4, 5 และ 6 จำนวน 2,654 คน เป็นนักเรียนในโรงเรียนจำนวน 30 โรงใน 15 จังหวัดภาคกลาง ผลงานวิจัยเกี่ยวกับครูและจริยธรรมของนักเรียน สรุปได้ว่าครูที่มีจริยธรรมสูงมักมีศิษย์ที่มีธรรมจริยาสูงด้วย และถ้าครูมีการสั่งสอนฝึกอบรมศิษย์อย่างถูกต้องหลัก รวมทั้งครูและศิษย์ที่มีทัศนคติที่ดีต่อกันมาก ตลอดจนศิษย์ รับรู้มากเกี่ยวกับการสอนฝึกอบรมของครู ว่าถูกต้องหลัก ศิษย์จะมีธรรมจริยาสูง นอกจากนี้ยังอาจกล่าวได้ว่า ศิษย์ที่มีธรรมจริยาสูง มักเป็นผู้ที่รักใคร่ศรัทธาและยอมรับการสั่งสอนฝึกอบรมของครูเป็นอย่างมากด้วย

ธวัช โพธิ์สกุล (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณธรรม 4 ประการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี คุณธรรม 4 ประการ การข่มใจตนเอง ความเสียสละ ความอดทน และการรักษาสัจจะ โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี ผลปรากฏว่า ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรีมีคุณธรรมด้านการรักษาสัจจะอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนอีก 2 ด้าน อยู่ในระดับดีมาก ผู้บริหารมีอายุมากและอายุน้อยมีคุณธรรมด้านการรู้จักรักษาใจตนเองและด้านความเสียสละอยู่ในระดับดี ด้านความอดทนอยู่ในระดับดีมาก ส่วนด้านการรักษาสัจจะผู้บริหารที่มีอายุน้อยมีระดับต่ำ แต่ผู้บริหารที่มีอายุมากมีในระดับค่อนข้างดี ผู้บริหารที่มีคุณวุฒิสูงและต่ำ มีคุณธรรมด้านการรู้จักรักษาใจตนเองและด้านความเสียสละอยู่ในระดับดี ด้านความอดทนอยู่ในระดับดีมาก ส่วนการรักษาสัจจะแตกต่างการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สมมาตร รักดีบำเพ็ญ (2533) ได้ศึกษาระดับจริยธรรมของหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด เขตการศึกษา 12 เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสอบถามวัดพฤติกรรมด้านจริยธรรม โดยอาศัยการวัดแบบสะท้อนภาพ (projective technique) ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่บ่งชี้ จริยธรรม 4 คุณลักษณะ ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเมตตา กรุณา ผลการศึกษาพบว่า ระดับพฤติกรรมทางด้านจริยธรรมของหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ทั้ง 4 พฤติกรรม โดยเฉลี่ยอยู่ในชั้นจริยธรรม ระดับที่ 5 (4.882) โดยเรียงจากสูงไปต่ำ ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเมตตา กรุณา แบ่งตามที่มีวุฒิระดับปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี มีระดับพฤติกรรมทางด้านจริยธรรมในเรื่อง ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเมตตา กรุณา ไม่แตกต่างกัน และแบ่งตามประสบการณ์ตำแหน่งไม่เกิน 10 ปี และเกิน 10 ปี ขึ้นไป มีระดับพฤติกรรมทางด้านจริยธรรมในเรื่อง ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเมตตา กรุณาไม่แตกต่างกัน

อนุสรณ์ อรรถศิริ (2516) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมบางประการของอาจารย์ผู้สอนระดับปริญญาตรีและนิสิตระดับชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ผลของการศึกษาเปรียบเทียบด้านจริยธรรมของอาจารย์ผู้สอนระดับปริญญาตรี และนิสิตระดับชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ปรากฏว่า เมื่อพิจารณาการเลือกจัดอันดับจริยธรรมของกลุ่มตัวอย่างอาจารย์และกลุ่มตัวอย่างนิสิต พบว่า ทั้งหมดหาจัดอันดับจริยธรรมอันดับที่ 1, 2 และ 3 ตามลำดับดังนี้คือ ความซื่อสัตย์ การศึกษาหาความรู้ และผลสัมฤทธิ์ในหน้าที่การงาน ส่วนอันดับสุดท้ายและรองสุดท้ายได้แก่ การสะสมทรัพย์สมบัติ และหลักศาสนา และเมื่อวิเคราะห์ค่าความแตกต่างของอันดับจริยธรรม จำแนกตามตัวแปรต่าง ๆ คือ สถานภาพอาจารย์และนิสิต เพศ ภูมิลำเนา สถานภาพสมรสของบิดามารดา จากการศึกษาของบิดามารดา อาชีพของบิดามารดา และจำแนกตามอายุการทำงานของอาจารย์ ปรากฏว่า ผลที่ได้ใกล้เคียงกัน คือ ค่าที่ได้ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อาลัย จันทร์พานิชย์ (2524) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2523 จำนวน 400 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างของนักเรียนจากจังหวัดบุรีรัมย์ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามเพื่อสำรวจพฤติกรรมทางจริยธรรมแบบโปรเจคทีฟ เทคนิค (projective technique) ชนิดปลายเปิด จากการวิจัยพบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมทางจริยธรรมในด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี และความยุติธรรมสูงกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ถาวร รอดเทศ (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการคิดหาเหตุผลตามหลักตรรกศาสตร์กับความซื่อสัตย์ของเด็กไทย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และมัธยมศึกษาปีที่ 4 ของโรงเรียนรัฐบาลในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด จำนวน 886 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบทดสอบวัดความซื่อสัตย์ของ สวนา พรพิพัฒน์กุล และคนอื่น ๆ ผลจากการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างเพศหญิงมีความซื่อสัตย์สูงกว่าเพศชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สบโชค พูลนวม (2523) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความซื่อสัตย์กับความรู้สึกผิดชอบ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 886 คน เครื่องมือที่ใช้วัด คือ แบบทดสอบวัดความซื่อสัตย์ของ สวนา พรพิพัฒน์กุล และแบบสอบถามความรู้สึกกับผิดชอบซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างเพศชายและเพศหญิงได้คะแนนความรู้สึกกับผิดชอบและคะแนนความซื่อสัตย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเพศชายมีความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์สูงกว่าเพศหญิง

สมาน ชาลีเครือ (2523) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมเชิงสังคมกับความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 714 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบทดสอบความซื่อสัตย์ของ สวนา พรพิพัฒน์กุล และคนอื่น ๆ ผลจากการศึกษาพบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความซื่อสัตย์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนหญิงมีความซื่อสัตย์สูงกว่านักเรียนชาย

เมธิ โพธิพัฒน์ (2523) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์กับความซื่อสัตย์ของเด็กไทย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 886 คน เครื่องมือที่ใช้วัด คือ แบบทดสอบวัดความซื่อสัตย์ของ สวนา พรพิพัฒน์กุล ผลการศึกษาพบว่า เพศหญิงมีความซื่อสัตย์สูงกว่าเพศชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วิวัฒน์ อัสวานิชย์ (2523) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวินัยในตนเองกับความซื่อสัตย์ของเด็กไทย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 856 คน เครื่องมือที่ใช้วัดคือ แบบทดสอบความซื่อสัตย์ของ สวนา พรพิพัฒน์กุล และทดสอบวินัยในตนเอง ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ผลการศึกษาพบว่า เด็กเพศหญิงมีวินัยในตนเองและมีความซื่อสัตย์สูงกว่าเด็กเพศชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

โกศล มีคุณ (2524) ซึ่งทำการวิจัยเชิงทดลองฝึกอบรมการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและทักษะในการสวมบทบาทของนักเรียนชั้นประถมศึกษาพบว่า เด็กที่มาจากสภาพแวดล้อมบางแบบ

ที่แตกต่างกัน มีผลทำให้เขาได้รับประโยชน์จากการฝึกแตกต่างไปจากผู้อื่นที่ได้รับการฝึกอบรม เลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล มีพัฒนาการความเข้าใจเกี่ยวกับความยุติธรรมสูงกว่าเด็กที่ถูกอบรมแบบใช้เหตุผลน้อย นอกจากนี้ยังวิเคราะห์ว่า ถิ่นที่อยู่ ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และเพศ ถือว่าเป็น ตัวแปรเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและสังคมที่น่าจะมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาการทางจริยธรรม ของเด็ก แต่ผลการวิจัยไม่พบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจแตกต่างกัน จะมีการใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งไม่ได้สนับสนุนความเชื่อของนักวิชาการจริยธรรมหลายท่าน เช่น เคย์ (Kay, 1970) ที่เชื่อว่า ระดับเศรษฐกิจของครอบครัวมีส่วนกำหนดจริยธรรมของเด็ก

งานวิจัยต่างประเทศ โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1964 อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม, 2520) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลเชิงจริยธรรมกับระดับ อายุ โดยแบ่งเหตุผลเชิงจริยธรรมออกเป็น 6 ขั้น ผู้วิจัยพบว่า เด็กอเมริกัน อายุ 7, 10, 13 และ 16 ปี นิยมใช้เหตุผลในขั้นที่สูงตามอายุ กล่าวคือ เด็ก 7 ปี แทบทุกคน (90 เปอร์เซนต์) ให้เหตุผลเชิง จริยธรรมอยู่ในระดับ 1 และ 2 เด็กอายุ 10 ปี แม้จะยังใช้เหตุผลในขั้นที่ 1 และ 2 เสียเป็นส่วนใหญ่ (50 เปอร์เซนต์) แต่มีพวกที่ใช้เหตุผลในขั้นที่ 3 และ 4 อีก (.35 เปอร์เซนต์) ส่วนวัยรุ่นอายุ 13 ปี ใช้ เหตุผลในขั้นที่ 1 และ 2 น้อยกว่า (20 เปอร์เซนต์) ส่วนวัยรุ่นตอนปลายอายุ 16 ปี แม้จะยังใช้เหตุ ผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่ 3 และ 4 (50 เปอร์เซนต์) แต่ปรากฏว่ามีผู้ใช้เหตุผลในขั้นที่ 5 และ 6 มากกว่า (23 เปอร์เซนต์)

โฮลสไตน์ (Holstein, 1976 อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม, 2520) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของวัยรุ่นและบิดา มารดาของวัยรุ่นเหล่านั้น ในช่วง 3 ปี ซึ่งเป็นการศึกษาแบบช่วงยาว (longitudinal study) พบ ผลสอดคล้องกับของโคลเบอร์ก คือ ผู้ใหญ่ที่เป็นบิดามารดาของเด็กวัยรุ่นที่ถูกศึกษา ซึ่งอยู่ใน ช่วงอายุ 40 ปีเศษ ทั้งชายและหญิงส่วนใหญ่มีจริยธรรมในขั้นที่ 4 ผู้ใหญ่ชายมีพัฒนาการทาง จริยธรรมสูงกว่าผู้ใหญ่หญิง และในช่วง 3 ปี ที่มีการวัด 2 ครั้งนั้น จริยธรรมของผู้ใหญ่ก้าวหน้าขึ้น น้อยมาก ซึ่งตรงข้ามกับวัยรุ่นชายหญิงผู้เป็นบุตรในช่วง 3 ปีที่เว้นไปนั้น เด็กมีพัฒนาการทาง จริยธรรมเร็วมาก ในการวัดครั้งแรกเด็กเหล่านี้มีอายุเพียง 13 ปี เด็กหญิงมีพัฒนาการทาง จริยธรรมสูงกว่าเด็กชาย แต่เมื่อวัดอีกครั้งเมื่ออายุ 16 ปี ชายมีพัฒนาการสูงกว่าหญิง จึงทำให้ เข้าใจบทบาทของเพศและอายุที่มีต่อพัฒนาการทางจริยธรรมได้ดีขึ้น

เออร์บัค (Urbach, 1976) ได้ศึกษาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กจากสถานการณ์ ด้านความเอื้อเฟื้อและความซื่อตรงของเด็กเกรด 4 และเกรด 6 เครื่องมือที่ใช้เป็นสถานการณ์เกี่ยว กับความเอื้อเฟื้อและความซื่อตรงของโคลเบอร์ก ผลของการศึกษาพบว่า สถานการณ์ด้านความ

ชื่อตรงเพศชายให้เหตุผลชั้นที่ 1 มากกว่าเพศหญิง ส่วนเพศหญิงให้เหตุผลชั้นที่ 3 มากกว่าเพศชาย

เรสท์ (Rast, 1979) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศกับพัฒนาการทางจริยธรรม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 73 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 40 คน และนักเรียนบัณฑิตวิทยาลัย จำนวน 40 คน โดยสุ่มตัวอย่างจากนักเรียนที่มีฐานะเศรษฐกิจปานกลาง สถิติปัญญานกลาง เพศหญิงและชายจำนวนเท่า ๆ กัน ผลการวิจัยพบว่า ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 นักเรียนหญิงมีจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนระดับอื่น ๆ ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ชไนเดอร์ (Schneider, 1978 อ้างถึงใน เกษณี ผลประพจน์, 2524) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพัฒนาการเชิงจริยธรรมของเด็กในเรื่องเหตุผลเชิงจริยธรรม หน้าที่และพฤติกรรมทางจริยธรรมของเด็กที่โรงเรียนกับการเลี้ยงดูของบิดามารดาแบบการให้ความรัก การออกคำสั่ง และการลงโทษ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนวัยรุ่นตอนต้น จำนวน 61 คน เครื่องมือใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับบิดามารดา ผลการวิจัยพบว่าพฤติกรรมและเหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กไม่ได้ขึ้นอยู่กับลักษณะการเลี้ยงดูแบบให้ความรักแบบออกคำสั่ง บังคับและการลงโทษของบิดามารดา แต่ขึ้นอยู่กับสติปัญญาของเด็กเป็นสำคัญ

จากงานวิจัยในต่างประเทศที่พบว่า เพศมีอิทธิพลต่อจริยธรรมของบุคคลได้แก่ เออร์บาด และเรสท์ ส่วนโคลเบอร์ก พบว่า จริยธรรมของบุคคลพัฒนาไปตามลำดับอายุ จะเห็นว่างานวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมมีผู้สนใจศึกษากันมาก ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศนั้นม้งงานวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมอยู่ 3 ประเภท คือ งานวิจัยเกี่ยวกับการสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของการเรียนการสอนวิชาศีลธรรม ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรม งานวิจัยที่เกี่ยวกับจริยธรรมซึ่งเน้นทฤษฎีจริยธรรม และงานวิจัยเชิงทดลอง ทฤษฎีการสอน หรือเสริมสร้างจริยธรรมลักษณะต่าง ๆ งานวิจัยเหล่านี้ทั้งหมดทำการศึกษาจริยธรรมของเด็กและเยาวชนในแง่ต่าง ๆ เป็นต้นว่า การอบรมเลี้ยงดู เพศ อายุ สภาพถิ่นที่อยู่ สภาพทางเศรษฐกิจสังคม ตลอดจนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นต้น ผลการวิจัยมีทั้งคัดค้านและสนับสนุนซึ่งกันและกัน แต่การศึกษาจริยธรรมของผู้ใหญ่ที่มีจริยธรรมเกือบคงที่แล้ว ยังมีผู้ศึกษาน้อยมาก

ในการศึกษาค้นคว้าของผู้วิจัยครั้งนี้มีความคาดหวังอย่างสูงว่า ผลการวิจัยสามารถเป็นข้อมูลชี้วัดพฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนในช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจที่ตกต่ำอย่างมาก หากผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมทางด้านจริยธรรมที่เครื่องมือชี้วัดค่อนข้างต่ำ ย่อมส่ง

ผลกระทบต่อบุคลากรและผู้เกี่ยวข้องอย่างแน่นอน แต่หากเครื่องมือบ่งชี้ถึงการมีจริยธรรมสูง ย่อมส่งผลดีต่อบุคลากรโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องในทางที่ดีมีประโยชน์เช่นกัน เพราะผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ที่ต้องมีความรับผิดชอบต่องานในหน้าที่และสังคมที่เกี่ยวข้องอีกเป็นจำนวนมาก ย่อมส่งผลกระทบได้ตลอดเวลาของการปฏิบัติงานในหน้าที่และต่อสังคมโดยส่วนรวมด้วย จึงนำศึกษาค้นคว้าเพื่อหาพฤติกรรมที่ชัดเจนของบุคลากรโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดเขตการศึกษา 11 ต่อไป โดยพฤติกรรมด้านจริยธรรมของบุคลากรโรงเรียน มุ่งศึกษาเกี่ยวกับด้านความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรมและความเมตตา กรุณา เพศและประสบการณ์ในการทำงานน่าจะมีปฏิสัมพันธ์กับต่อพฤติกรรมด้านจริยธรรมของบุคลากรโรงเรียน